

TOMASZ BOCHNAK, KAROL DZIĘGIELEWSKI

OD WYCIAŻA DO PODŁĘŻA, CZYLI STAN BADAŃ NAD OSADNICTWEM CELTYCKIM W REJONIE PODKRAKOWSKIM W SIEDEMDZIESIĘCIOLECIE ARCHEOLOGII NOWOHUCKIEJ

Gdy w 1949 r. władze Polski Ludowej podjęły decyzję o budowie kombinatu metalurgicznego na polach podkrakowskiej wsi Mogiła, nikt chyba się nie spodziewał, że ziemia kryje tam ślady intensywnego osadnictwa kultury lateńskiej. Owszem, zdawano sobie sprawę, że zachodnia Małopolska była zapewne terenem penetrowanym przez ludność celtycką¹, ponieważ znane były nieliczne materiały kultury lateńskiej, jednak skala tego zjawiska zdecydowanie nie mogła być uznana za znaczącą.

Około 1900 r., w Wilkowie, pow. krakowski², odkryto grób popielnicowy kultury lateńskiej. Toczone, baniaste naczynie z dwoma wałkami w górnej partii (dziś w zbiorach Muzeum Archeologicznego w Krakowie, dalej: MAK) miało być przykryte misą (Grób celtycki...; Nosek 1934, 116; Rosen-Przeworska 1946-1947, 225-227, Ryc. 11:1). W późniejszych publikacjach S. Noska i J. Rosen-Przeworskiej znajdziemy informację, że wspomniana popielnica zawierała kości psa³ (Nosek 1946, 39, Ryc. 11; Rosen-Przeworska 1964, 58). Biorąc pod uwagę fakt, że naczynie z Wilkowa trafiło do rąk archeologów ok. 30 lat po przypadkowym odkryciu, a w publikacji źródłowej brakuje danych na ten temat, wiarygodność przekazu

o psich kościach jest niewielka. Takie znalezisko nie jest jednak całkowicie wykluczone – A. Scheibner odnotowuje kilkanaście przypadków, gdy w naczyniach kultur epoki żelaza z Polski i wschodnich Niemiec odkryto szczątki psów (Scheibner 2013, 77, mapa 17).

W 1911 r., w trakcie badań L. Kozłowskiego na górze Klin w Iwanowicach, pow. miechowski, odkryto dwa celtyckie groby ciałopalne (gr. 9 i 34), przy czym zwartość jednego z pochówków (gr. 34) budzi wątpliwości. Wątpliwości musi też budzić przytaczana przez J. Rosen-Przeworską informacja L. Kozłowskiego⁴, jakoby grób 9 był pochówkiem szkieletowym (Rosen-Przeworska 1946-1947, 217; 1961, 37; 1964, 13; Woźniak 1960, 137). Zauważmy, że S. Nosek, który zapewne znał z autopsji materiały z Iwanowic, opisywał oba groby jako pochówki ciałopalne (Nosek 1946, 39). Jak zaznaczył Z. Woźniak, w obu grobach złożono rytualnie pogięte wyposażenie (Woźniak 1970, 107), co jest typowe dla ciałopalnych grobów z celtyckich cmentarzysk typu Ponětovice. Należy tu przypomnieć, że grób 9 został wyeksplorowany przez właściciela terenu, a nie profesjonalnego archeologa i *de facto* nie mamy żadnych wiarygodnych informacji na jego temat (Kozłowski 1912, 28, 33; Woźniak 1991, *passim*). Ponadto, Z. Durczewski zauważył, że wyposażenie grobu 34 zostało określone przez L. Kozłowskiego jako należące *do kultury La Tène*, jednak zarazem podkreślił, że ceramika z omawianego zespołu *nie daje podstaw do takiej chronologii* i opisał (załączając ilustracje) ceramikę typową dla kultury łużyckiej (Durczewski 1948, 27, Tabl. XVI:7-10).

¹ Stosowany w niniejszym tekście termin „celtycki” pozostaje synonimem słowa „lateński” i w naszym zamyśle nie posiada waloru wyznacznika etnicznego.

² W niniejszym artykule uwzględniamy obecny podział administracyjny.

³ W pracy S. Noska informację tę poprzedzono słowem *rzekomo*, natomiast J. Rosen-Przeworska stwierdziła, że *Według dawniejszej wersji popielnica z Wilkowa zawierała kości psa* (Rosen-Przeworska 1964, 58), jednak podany przez nią odnośnik do literatury odsyła do pracy, w której wzmiankowany jest grób psa z Łęczycy-Dzierzbiewowa (ob. Dzierzbiewów, pow. łęczycki) (Nadolski 1955, 110, 111, Ryc. 7).

⁴ Sam L. Kozłowski w publikacji nekropoli iwanowickiej nie zamieszcza żadnych bliższych informacji na temat tego grobu i zaznacza tylko, że został on wyeksplorowany przez właściciela terenu, p. Juliana Wiśnickiego (Kozłowski 1912, 28, 33).

W latach międzywojennych odnotowano też obecność ceramiki celtyckiej w Jaskini Bębłowskiej (Kostrzewski 1939, 291) oraz pozyskano pewną ilość materiałów kultury lateńskiej (Bosutów-Boleń, pow. krakowski, Kraków-Wola Duchacka, Zakrzów, pow. wielicki), lecz nie potrafiąco ich wówczas prawidłowo określić. Nie rozpoznano także wcześniejszego, jeszcze XIX-wiecznego znaleziska około 400 fragmentów ceramiki kultury lateńskiej ze Szczepanowic, pow. miechowski (Żaki 1955, 803; Woźniak 1970, 334, 335). Od 1948 r. podjęto badania wykopaliskowe w podkrakowskim Tyńcu (ob. Kraków-Tyniec), gdzie natrafiono na liczną serię ceramiki malowanej (Leńczyk 1956a, 15; 1956b). Pierwsze lata powojenne przyniosły też publikację dwóch ważnych, obronionych jeszcze przed 1939 r. dysertacji doktorskich. Co zrozumiałe, rejestrowały one stan badań z początku lub połowy lat 30-tych XX w. Rozprawa S. Noska poświęcona była kulturom wczesnej epoki żelaza w Polsce południowo-wschodniej, jednak skrótowo omówiono w niej również materiały kultury lateńskiej (oraz onomastykę uważaną wówczas za celtycką) z Małopolski w kontekście ewentualnych relacji społeczności lokalnych z ludnością celtycką ze Śląska i Małopolski (Nosek 1946, 38–41). Rok później, jako reedycja wydania z września 1939 r., ukazał się XIX. numer „Światowita”, w którym opublikowano obszerną pracę pióra J. Rosen-Przeworskiej poświęconą zabytkom celtyckim z ziem polskich (w granicach przedwojennych). Przedstawiając znaleziska z zachodniej Małopolski, J. Rosen-Przeworska opisała w nim groby z Iwanowic, natomiast pominęła znalezisko z Wilkowa, które trafiło do obiegu naukowego po napisaniu rozprawy doktorskiej (Rosen-Przeworska 1946–1947). Praca została krytycznie oceniona m.in. przez K. Majewskiego, który sceptycznie odniósł się do wielu koncepcji autorki. Słusznie zauważył, że chronologia poszczególnych importowanych zabytków lateńskich nie musi odpowiadać datowaniu ich napływu. K. Majewski podważał też hipotezy zakładające istnienie osadnictwa celtyckiego w rejonie podkrakowskim, uznając inwentarze z Iwanowic za importy. Jego zdaniem groby z Iwanowic, odkryte na cmentarzysku kultury łużyckiej, mogły być pochówkami miejscowych, prasłowiańskich naczelników ze zdobyczną bronią (Majewski 1949, 226, 227). Odmiennie stanowisko prezentował J. Kostrzewski, który w „Pradziejach Polski” wzmiankował m.in. nieliczne znaleziska celtyckie z Małopolski (Kostrzewski 1949, 160, 171).

Tak prezentował się stan badań nad osadnictwem kultury lateńskiej w rejonie podkrakowskim, gdy zapadła decyzja o budowie kombinatu i idealnego miasta socjalizmu, a wkrótce potem na pola podkrakowskich wsi, m.in. Mogiły, Pleszowa, Krzesławic i Luboczy wjechał sprzęt budowlany. Już we wrześniu 1950 r. powołano do życia Kierownictwo

Prac Wykopaliskowych w Nowej Hucie na czele ze S. Buratyńskim, następnie kierownictwo objął J. Marciniak, a nową instytucję przekształcono w Oddział Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie (Woźniak 1974, 531). W kwietniu 1955 r. miała miejsce kolejna zmiana – wspomnianą placówkę włączono w strukturę MAK, a kierownictwo ponownie objął S. Buratyński. Nowy oddział MAK otrzymał przydział etatów (m.in. dla pięciu archeologów i rysownika), środków finansowych i powierzchni magazynowych. Niewielka ekipa miała za zadanie nie tylko prowadzenie nadzorów w ramach sztandarowej inwestycji Planu Sześcioletniego, ale porządkowanie i inwentaryzację już pozyskanych zbiorów (Bazielich 1983, 76; Poleska 2006, 12). Przypuszczalnie pionierzy nowohuckiej archeologii nie zdawali sobie sprawy, jak wielkiemu zadaniu przyjdzie im sprostać. Tereny podkrakowskich wsi okazały się nadspodziewanie bogate w znaleziska pradziejowe. Jak pisze P. Poleska, *Rejestrowane znaleziska potwierdzały lansowaną już, co prawda, dawniej tezę o istnieniu długotrwałego osadnictwa prehistorycznego w tym rejonie, ale ich skala była zaskoczeniem dla ówczesnych badaczy, przynosząc przełom w badaniach nad osadnictwem pradziejowym Małopolski, poczynając od neolitu a na wczesnym średniowieczu kończąc. Powyższa uwaga dotyczy także badań nad okresem lateńskim* (Poleska 2006, 11).

Pierwsze ślady kultury lateńskiej w Nowej Hucie zidentyfikowano w 1950 r., w Wyciążu (ryc. 1–2), podczas budowy torów kolejowych mających łączyć przyszły kombinat z zapleczem surowcowym. Dopiero prowadzona około pół wieku później drobiazgowo kwerenda P. Poleskiej wykazała, że już w 1949 r. w Krakowie-Cle, stan. 7, podczas prac ziemnych przy budowie drogi do Niepołomic natrafiono m.in. na pojedyncze ułamki celtyckiej ceramiki tocznej (Poleska 2006, 12).

Wiele już napisano o warunkach, w jakich przyszło archeologom pracować w Nowej Hucie i wynikającej z tego jakości prac terenowych. Już w 1957 r. zwracała na to uwagę J. Rosen-Przeworska wzmiankując, że *Problem ten był przedmiotem dyskusji, jakie toczyły się w ramach konferencji urządzanych przez Kierownictwo Badań nad Początkami Państwa Polskiego* (Rosen-Przeworska 1957, 42, 43). Co zrozumiałe, w publikacji z 1983 r., dokumentującej 30 lat Nowohuckiego Oddziału MAK, M. Bazielich pisała o tym bardzo ogólnie (Bazielich 1983, 75, 76). Problemy z eksploracją, dokumentacją i przechowywaniem zabytków z Podłęża, stan. 1, sumiennie scharakteryzował Z. Woźniak (1990, 11–15). Podobne opisy znajdziemy także w pracy P. Poleskiej, która omówiła historię badań stanowisk kultury lateńskiej i grupy tyńnickiej⁵ (Poleska 2006, 12–15). Nieliczna kadra

⁵ Dyskusja nad zakresem znaczeniowym tego pojęcia taksonomicznego: zob. niżej.

naukowa musiała pracować w rygorze napiętego harmonogramu budowlanego, dokumentując obiekty odsłaniane na znacznych obszarach. W konsekwencji stosowano uproszczone metody eksploracji i dokumentacji, zmagając się też z brakiem doświadczenia w pracach tego typu oraz z niedostatkami zaopatrzenia w odpowiedni sprzęt. W latach 1954 i 1955 prace budowlane postępowały bardzo szybko; prowadzono je całą dobę, a udział archeologów ograniczał się tylko do nadzorów. Jak pisze P. Poleska, w rejonie Krakowa-Pleszowa wiele obiektów zostało zniszczonych bez możliwości zadokumentowania, a dla części zarejestrowanych jam brakuje obecnie dokumentacji i trudno je precyzyjnie zlokalizować. Dodajmy, że siatkę arów założono tam dopiero kilka miesięcy po rozpoczęciu badań, a ogólny plan wykopów powstał w końcu lat 60-tych XX w (Poleska 2006, 13). Dodatkowo, badania wielosezonowe były prowadzone kolejno przez szereg osób, co nie sprzyjało spójności dokumentacji. W początkowym etapie funkcjonowania nowohuckiej placówki archeologicznej zabytki były przechowywane w różnych miejscach, zwykle nie spełniających odpowiednich warunków konserwatorskich. W kolejnych latach sytuacja uległa pewnej poprawie, ale składowanie zabytków m.in. w piwnicach Szkoły Muzycznej z całą pewnością nie sprzyjało pracy z materiałem źródłowym (Bazielich 1983, 77).

W konsekwencji, wiele materiałów z Krakowa-Cła, stan. 7 i Krakowa-Wyciąża, stan. 5, uległo zaginięciu, przemieszaniu lub zostało pozbawionych metryczek. Niejednokrotnie notatki na metryczkach są niejednoznaczne. Okoliczności te poważnie obniżyły wartość poznawczą znalezisk archeologicznych, w tym materiałów kultury lateńskiej (Poleska 2006, 12, 13). Wprawdzie stopniowo udawało się podnosić standardy badań wykopaliskowych, ale wymuszone okolicznościami metody eksploracji i dokumentacji sprawiły, że często dochodziło do zubożenia lub przemieszania inwentarzy, nie zawsze też właściwie interpretowano sekwencje nawarstwień kulturowych i przyrodniczych. Taki stan rzeczy musi negatywnie rzutować na wartości poznawcze, jakie niosą dziś ze sobą materiały z ratowniczych prac w Nowej Hucie.

Badaniom towarzyszyły publikacje, początkowo głównie w formie kilkustronicowych komunikatów i sprawozdań (por. Bazielich 1983, 83–86). Odkrycia skarbu narzędzi lateńskich, pierwszych liczniejszych serii ceramiki malowanej bądź obiektu interpretowanego wówczas jako „dymarka”⁶ stanowiły kolejne dowody na istnienie stabilnego osadnictwa lateńskiego w rejonie Nowej Huty (Buratynski 1953a; 1956; Woźniak 1959a; 1959b; 1960). W 1953 r. na skraju wsi Podłęże odkryto piec garncarski z licznymi

fragmentami celtyckiej ceramiki malowanej. *Ilość tych ostatnich jest największa w Polsce* – raportował dwa lata później A. Żaki (1955, 802). Wspomniane odkrycie stanowiło dowód, że w Małopolsce u schyłku I tysiąclecia p.n.e. znano i stosowano technologie typowe dla wyspecjalizowanego garncarstwa kultury celtyckiej. Jak pisze Z. Woźniak, było to *sensacją naukową najwyższego kalibru* (Woźniak 1990, 9). Wraz z pracami o charakterze materiałowym, ukazywały się także artykuły o charakterze syntetycznym, w których sukcesywnie uwzględniano nowe odkrycia i spierano się o ich właściwą interpretację (Żaki 1955; Rosen-Przeworska 1957; 1961; Marciniak 1961). Szczególnie zasłużyli się tu J. Potocki i Z. Woźniak (Potocki, Woźniak 1959, 1961; Potocki 1961). Wyrazny przyrost prac naukowych odzwierciedla stopień zaangażowania krakowskiego środowiska archeologicznego w badania nad osadnictwem lateńskim na terenie Nowej Huty. Większość badaczy interpretowała nowe znaleziska jako dowód obecności ludności kultury lateńskiej w zachodniej Małopolsce. Z dystansem odnosił się do tej koncepcji L. Gajewski (wówczas zatrudniony w Stacji Archeologicznej w Igołomi), pisząc o *domniemanym najeździe Celtów* (Gajewski 1959, 290). Należy przy tym zauważyć, że i wśród personelu MAK nie było konsensusu na temat charakteru znalezisk celtyckich w rejonie podkrakowskim. Jeszcze w 1962 r. G. Leńczyk, kustosz MAK, ze znacznym sceptycyzmem podchodził do koncepcji zakładających trwałe osadnictwo celtyckie w Polsce. Podważał on zarówno ustalenia odnoszące się do ośrodków na Dolnym Śląsku, jak i w zachodniej Małopolsce. Wprawdzie przyjmował możliwość penetracji tych terenów przez przybyłe z południa grupy ludności kultury lateńskiej, ale odrzucał dalej idące teorie mówiące o trwałym osadnictwie lub wręcz dominacji Celtów (Leńczyk 1962). Podkreślił jednak, że była to wówczas opinia odosobniona i zasadniczo akceptowano pogląd o obecności ludności kultury lateńskiej w Małopolsce. Nie znaczy to jednak, że nie dostrzegano niedostatecznego stanu badań nad tym zagadnieniem. W 1965 r. J. Gromnicki, recenzując artykuł Z. Woźniaka i J. Potockiego z 1961 r., pisał: *Należy przypomnieć, iż dla terenu Małopolski nie dysponujemy, poza nielicznymi wyjątkami, zespołami zabytków, jak również takimi znaleziskami, które pozwoliłyby na stosunkowo pewne, jak np. dla Śląska, ustalenia chronologiczne, a nawet kulturowe* (Gromnicki 1965, 378). Jest w tym twierdzeniu wiele prawdy, zwłaszcza że w omawianym artykule J. Potocki i Z. Woźniak wyrażali wątpliwości na temat przynależności kulturowej skarbu narzędzi żelaznych z Krakowa-Wyciąża⁷ (Potocki, Woźniak 1961, 88). Zastrzeżenia odnośnie do przynależności kulturowej

⁶ Zdaniem P. Poleskiej i Sz. Orzechowskiego były to pozostałości warsztatu kowalsko-odlewniczego (Poleska 2006, 12, 163, 204; Orzechowski 2012, 110; 2020, 214).

⁷ Skarb ten jest obecnie jednoznacznie łączony z grupą tyniecką (Bochnak et al. 2016, 217, 228, 230, 231, 237, 239).

grobów z Iwanowic i Wilkowa zgłaszał w latach 80-tych XX w. M. Derwich, a jeszcze w 2000 r. Z. Woźniak zwracał uwagę na trudności w identyfikacji w materiale z wielokulturowych stanowisk z Nowej Huty fragmentów lateńskich doliów (*pithosów*), które są bardzo podobne do naczyń kultury przeworskiej w typie tzw. *Krausengefäße* (Derwich 1981, 460; Woźniak 2000, 301).

Tym niemniej, minęły niespełna dwie dekady⁸ od powstania Kierownictwa Prac Wykopaliskowych w Nowej Hucie, a Z. Woźniak omawiając stan badań nad kulturą lateńską w Polsce mógł stwierdzić, że *Najlepiej przedstawia się stan źródeł archeologicznych z Małopolski* (Woźniak 1970, 18). Trudno ocenić, na ile powyższa uwaga ma wyrażać pozytywną opinię na temat źródeł do badań kultury lateńskiej w zachodniej Małopolsce, a na ile pośrednio i aluzyjnie charakteryzuje stan badań w innych ośrodkach tej kultury na ziemiach polskich. Nie możemy jednak zapominać, że ogromny postęp w tej dziedzinie jest niekwestionowaną zasługą archeologów z Nowohuckiego Oddziału MAK, mimo że warunki eksploracji i dokumentacji (zwłaszcza w pierwszych dziesięcioleciach funkcjonowania placówki) częstokroć odbiegały od ówczesnych standardów. Archeologia nigdy nie była wysoko na liście priorytetów państwowych i możemy się domyślać, że ówcześni badacze stali przed wyborem – albo podjąć próbę jakiegokolwiek zadokumentowania zabytków pradziejowych, godząc się na obniżenie jakości eksploracji i dokumentacji, albo pozwolić na ich zniszczenie. To dzięki nim, poczynając od lat 50-tych XX w. odnotowujemy spektakularny przyrost materiałów kultury lateńskiej w rejonie podkrakowskim. Kraków-Mogiła, Kraków-Pleszów, Kraków-Tyniec, Podłęże, pow. wielicki, to tylko niektóre z badanych wówczas stanowisk z materiałami o cechach celtyckich.

Omawiając osadnictwo celtyckie w rejonie podkrakowskim, nie można pomijać wyników badań prowadzonych przez Muzeum Żup Krakowskich na stanowiskach w rejonie Wieliczki. Ponowny rozwój solowarstwa w rejonie wielicko-bocheńskim, po wyraźnym osłabieniu w starszym okresie przedrzymskim, przypada na schyłek okresu lateńskiego (Reguła 1969; 1971; 1973; Jodłowski 1976, 144). Na szczególną uwagę zasługuje wielokulturowe stanowisko XI z Wieliczki, pow. *loco*, gdzie zarejestrowano m.in. ślady osadnictwa grupy tynieckiej oraz związane z kulturą puchowską. Materiały te uzupełniają obraz różnicowania kulturowego rejonu podkrakowskiego u schyłku I tysiąclecia p.n.e. i w początkach naszej ery oraz rzucają istotne światło na podstawy gospodarki społeczności o cechach celtyckich.

Poczynając od końca lat 60-tych XX w., pracownicy z Nowohuckiego Oddziału MAK włączyli się w badania powierzchniowe prowadzone przez Zakład Archeologii Małopolski IHKM na lessach małopolskich (Kubicha 1997, 292). Sprecyzowano dzięki temu zasięg kilku znanych uprzednio stanowisk oraz odkryto kolejne ślady osadnictwa kultury lateńskiej (Poleska 2006, 14, 15). W drugiej połowie lat 70-tych XX w. podjęto systematyczne badania osady grupy tynieckiej w Krakowie-Krzesławicach, stan. 41, rejestrując m.in. pozostałości składu surowca bursztynowego (Poleska, Toboła 1987; 1988; 1989). Pod koniec lat 80-tych XX w. podjęto ponowne badania osady w Wyciążu, stan. 5, dzięki czemu możliwe było uściślenie części wniosków płynących ze starszych wykopalisk. W 1997 r. rozpoczęto też badania w Krakowie-Cle (Poleska 2006, 15).

W 1976 r. opublikowano formy do krążków mennicznych, zidentyfikowane przez K. Pietę wśród materiałów z Krakowa-Mogiły, stan. 1, pozyskanych w 1954 r. (Hachulska-Ledwos, Woźniak 1976). Było to pierwsze na ziemiach polskich odkrycie tego rodzaju, potwierdzające wcześniejsze hipotezy zakładające istnienie lokalnego mennictwa w zachodniej Małopolsce (Castelin 1966, 168; Woźniak 1967, 210, 216). Kolejne znaleziska tego typu znane są z Zakrzowa (obecnie stan. 13) oraz być może z Krakowa-Pleszowa, stan. 17 (Mycielska 1981; Poleska 2006, 163).

Ważnym wydarzeniem dla badań nad grupą tyniecką była publikacja materiałów z późnolateńskiej osady w Podłężu, stan. 1, będąca zarazem studium chronologicznym i kulturowym (Woźniak 1990). W 1995 r. MAK było gospodarzem konferencji *Kontakte längs die Bernsteinstraße (zwischen Caput Adriae und den Ostseegebieten)*, a materiały z tego spotkania zostały opublikowane rok później. Obejmują one nie tylko artykuły poświęcone funkcjonowaniu szlaku bursztynowego *sensu largo*, ale i szereg tekstów prezentujących wyniki badań nad kulturą i okresem lateńskim w Polsce południowej (Poleska 1996; Rudnicki 1996; Trzeciecki 1996; Woźniak 1996a, 12).

W związku z planami rozbudowy sieci autostrad i dróg ekspresowych w 1996 r. powstał Krakowski Zespół do Badań Autostrad – spółka jawna, w ramach której Instytut Archeologii i Etnologii PAN, Muzeum Archeologiczne w Krakowie oraz Uniwersytet Jagielloński połączyły zasoby ludzkie i materiałowe, by zapewnić odpowiedni poziom archeologicznych badań ratowniczych na trasie planowanych inwestycji oraz – co równie ważne – wysoki standard publikacji znalezisk. W kolejnych latach wspomniany Zespół stał się jednym z głównych wykonawców prac archeologicznych w rejonie podkrakowskim. Jego ekipy prowadziły m.in. badania w Aleksandrowicach, pow. krakowski, stan. 2/3, gdzie zarejestrowano pojedynczy ciałopalny grób celtycki (Naglik 2001, 318–319; Bochnak 2006, 167, Ryc. 8) oraz w Podłężu, stan. 17,

⁸ Praca Z. Woźniaka rozpoczyna się przedmową napisaną w kwietniu 1968 r., a dane ze stopki wydawniczej wskazują, że oddano ją do składania w październiku 1969 r.

na terenie rozległej i bogatej osady kultury lateńskiej, której początki sięgają III stulecia p.n.e. (ryc. 3–4) (Dzięgielewska, Dzięgielewski 2008; Dzięgielewski, Dzięgielewska 2012). W pobliskim Zakrzowcu, pow. wielicki, stan. 7, odkryto cmentarzysko, na którym zidentyfikowano obiekty rowkowe – założenia sepulkralne o tradycjach lateńskich (Jarosz, Rodak 2006). Kilkufazową osadę (środkowo- i późnolateńską) odkryto w Zagórzcu, pow. wielicki, stan. 2 (Dulęba *et al.* 2012, 329–336; por. Grygiel 2018, 596). Kolejne materiały o cechach celtyckich zarejestrowano w Stanisławicach, pow. bocheński, stan. 9 (Rodak 2018).

Bardzo istotnym wydarzeniem w historii badań osadnictwa celtyckiego w rejonie Nowej Huty była publikacja pracy pióra P. Poleskiej (2006). Wydana jako drugi tom w serii „Biblioteka Muzeum Archeologicznego” monografia o charakterze źródłoznawczym została rozbudowana o obszerną część analityczną. Jej bazę źródłową stanowią niepublikowane lub publikowane jedynie wrywkowo materiały lateńskie z Krakowa-Branic, stan. 76, Krakowa-Cła, stan. 65, Krakowa-Mogiły, stan. 62, Krakowa-Pleszowa, stan. 17, 18A, 20 i 49, Krakowa-Wyciąża, stan. 5 i 43. Część tych materiałów została zidentyfikowana dopiero przez P. Poleską, bowiem pochodziły one z badań stanowisk wielokulturowych (Poleska 2000; 2005; 2006, 11, 12). Tym samym do obiegu naukowego wszedł niemal cały korpus materiałów o cechach celtyckich pozyskanych na terenie Nowej Huty przez ekipy MAK – na pełne opracowanie czeka jeszcze osada ze stanowiska 1 w Krakowie-Mogile, znana z licznych artykułów o charakterze przyczynkowym (m.in. Woźniak 1957; 1959a; 1959b; 1960b; 1960c; 1960d; 1961; 2000).

Jak widać z przytoczonych tu danych, ostatnie siedemdziesiąt lat przyniosło ogromny przyrost bazy źródłowej obejmującej materiały o cechach lateńskich z rejonu podkrakowskiego. Przyrost ten zawdzięczamy w głównej mierze działalności MAK, przede wszystkim za sprawą Nowohuckiego Oddziału tej placówki, ale i Krakowskiego Zespołu do Badań Autostrad, którego MAK jest udziałowcem. Należy przy tym zauważyć, że zmieniała się nie tylko baza źródłowa, ale i definicja jednostki kulturowej, z którą łączono znaleziska z ostatnich wieków p.n.e. Początkowo podkrakowskie materiały kultury lateńskiej wiązano wprost z osadnictwem Celtów. Stosowano też określenie „grupa celto-przeworska” (Woźniak 1970). Określenie to nie było w pełni poprawne pod względem semantycznym, bo zrównywało znany z antycznych źródeł pisanych etnonim „Celtowie” z zaproponowaną przez archeologów nazwą kultury archeologicznej. W związku z tym, w połowie lat 70-tych XX w., na posiedzeniu zespołu pracującego nad wydaniem V tomu „Prahistorii ziem polskich” w IHKM PAN, podjęto decyzję o wprowadzeniu neutralnego terminu „grupa tyniecka” (Woźniak

1975, 49). Nazwa ta przyjęła się bardzo szybko (Rosen-Przeworska 1975, 358; Godłowski 1977b, 74) i nie budziła kontrowersji, natomiast sama definicja „grupy tynieckiej” ewoluowała i jej znaczenie ulegało dalszym modyfikacjom. Wysuwano też różne propozycje odnośnie do wewnętrznego podziału chronologicznego wspomnianej jednostki kulturowej.

Już w początkach badań materiałów o cechach celtyckich z Nowej Huty uchwycono ich zróżnicowanie chronologiczne. Wyróżniano wówczas dwie lub trzy fazy – starszą, wczesnolateńską, synchronizowaną z cyklem kultur wczesnej epoki żelaza i młodszą, późnolateńską, w której ceramika malowana miała współwystępować z materiałami kultury przeworskiej; bądź fazę starszą, gdzie ceramika siwa i grafitowa miała współwystępować z materiałami typu „łużycko-pomorskiego” (Kraków-Mogiła, stan. 1), środkową, w której ceramika siwa i grafitowa miała współwystępować z materiałami kultury przeworskiej (Kraków-Wyciąże) oraz późną, z ceramiką malowaną (Kraków-Pleszów, Kraków-Mogiła, stan. 1). Podważano też ustalenia R. Jamki, który zwracał uwagę na udział elementów kultury puchowskiej w kształtowaniu zróżnicowanego obrazu kulturowego zachodniej Małopolski (Jamka 1951; Potocki, Woźniak 1961, 90–92).

W monografii osadnictwa celtyckiego na ziemiach polskich, pracy, która na dziesięciolecie wyznaczyła nasz sposób rozumienia problematyki kultury lateńskiej w dorzeczu Odry i Wisły, Z. Woźniak wydzielił dwie główne fazy chronologiczne „celto-przeworskiej” grupy mieszanej, ale wskazał też materiały wcześniejsze, określone wówczas jako najstarsza grupa zabytków celtyckich z Małopolski zachodniej (Woźniak 1970, 105–110). Do tej grupy zaliczył oba groby z Iwanowic, grób z Wilkowa i pojedyncze zabytki lateńskie datowane na czasy poprzedzające powstanie kultury przeworskiej – m.in. dwie bransolety z Krakowa-Mogiły⁹. Podstawą wydzielenia przez Z. Woźniaka wspomnianych głównych faz chronologicznych grupy mieszanej było zróżnicowanie ceramiki: *Nawet pobieżny rzut oka wskazuje, że istnieją dwie grupy stanowisk. Jedną z nich tworzą osady, z których znamy ceramikę grafitową i zwykle „siwą”, druga zawiera ceramikę malowaną (wyłącznie lub jako główny rodzaj)* (Woźniak 1970, 110). Zaproponowany wówczas podział różnił się od wcześniejszych propozycji J. Potockiego i Z. Woźniaka (Potocki, Woźniak 1959; 1961). Zanegowano też istnienie zespołów z ceramiką „łużycko-pomorską” i zabytkami lateńskimi (Woźniak 1970, 143, 144, 192). Podobne ujęcie przedstawił K. Godłowski, wyróżniając horyzont „celtycki” oraz materiały mieszane, celto-przeworskie

⁹ Z. Woźniak zaznaczył jednak, że odrębnym zagadnieniem pozostają zabytki pochodzące częściowo z zespołów kultury pomorskiej oraz przedmioty typu późnolateńskiego z Rzeszowszczyzny i Kielecczyny (Woźniak 1970, 105).

(określane już wówczas mianem „tynieckich”), które miały się dzielić na dwie fazy (Godłowski 1977b, 72–74).

W V tomie „Prahistorii ziem polskich” Z. Woźniak podzielił materiały kultury lateńskiej z zachodniej Małopolski na trzy odcinki chronologiczne: fazę „czysto celtycką” oraz dwie fazy współwystępowania zabytków celtyckich i przeworskich (Woźniak 1981). Natomiast w pracy z 1986 r. znajdziemy nieco inne ujęcie terminu „grupa tyniecka”. Nie ma już on odnosić się do najstarszego, „czysto celtyckiego” odcinka osadnictwa lateńskiego w rejonie podkrakowskim. Określenie to, jak pisał Z. Woźniak, *należałoby zawęzić do fazy następnej, cechującej się występowaniem materiałów o wyraźniej mieszanym charakterze kulturowym* (Woźniak 1986, 16). Z. Woźniak przyjmował także istnienie cezury między wspomnianymi fazami i przypuszczał, że jest ona wynikiem jakiegoś ważnego wydarzenia. Zakładał też, że osadnictwo tynieckie nie musi być prostą kontynuacją starszego, „czysto celtyckiego” cyklu kulturowego (Woźniak 1986, 17).

W kolejnych latach zarysowała się jednak ponownie tendencja, by terminem „grupa tyniecka” określać wszystkie fazy rozwojowe osadnictwa celtyckiego w zachodniej Małopolsce (Poleska 2006). Nazwa ta była tym bardziej adekwatna, że materiały z badań w Tyńcu są reprezentatywne dla całego spektrum osadnictwa o cechach celtyckich z zachodniej Małopolski. Z ujęciem takim spotykamy się w pracach Z. Woźniaka (1990, 1992; 1996b) oraz w podręcznikowym ujęciu pióra P. Kaczanowskiego (Kaczanowski, Kozłowski 1998, 209–212) czy w niektórych najnowszych publikacjach (Grygiel 2018, 581, zestawienie 48C, Tabl. VII). Jak zauważa P. Poleska, wynika to z faktu, że w przypadku wielu stanowisk, zwłaszcza znanych wyłącznie z badań powierzchniowych, nie jest możliwe zawężenie datowania do konkretnej fazy. Paulina Poleska wskazuje ponadto, że zaproponowane przez Z. Woźniaka kryteria wyróżniania faz niekiedy zawodzą. I tak, ceramika grafitowa jest spotykana we wszystkich fazach osadnictwa lateńskiego w Małopolsce zachodniej, ceramika siwa występuje zarówno w najstarszej, „czysto lateńskiej” fazie, jak i w kolejnym odcinku chronologicznym, a w sporadycznych przypadkach jest też spotykana w najmłodszym stadium grupy tynieckiej. Ręcznie lepiona ceramika kultury przeworskiej nosząca cechy I fazy ceramicznej wg T. Dąbrowskiej jest spotykana przede wszystkim w środkowym stadium grupy tynieckiej, ale rejestrowano ją również w kontekście początków trzeciego, końcowego stadium (Poleska 2006, 9). Należy też dodać, że pod pojęciem „grupa tyniecka” nie kryje się już tylko jednostka kulturowa zawierająca elementy kultury lateńskiej i przeworskiej, ale zidentyfikowano też komponenty typowe dla kultury puchowskiej i kręgu dackiego (Woźniak 1990; 1992; Poleska 2006). Studia Z. Woźniaka i P.

Poleskiej ujawniły jeszcze jeden element kształtujący obraz osadnictwa w rejonie podkrakowskim, a mianowicie nieliczne znaleziska o charakterze jastorfskim (Woźniak, Poleska 1999, *passim*). Część z nich datowana jest jeszcze na okres poprzedzający osadnictwo kultury lateńskiej, część może być współczesna „czystej fazie celtyckiej” lub starszemu odcinkowi „fazy mieszanej”, a część pochodzi z osady w Krakowie-Mogile stan. 1, która datowana jest na najmłodsze stadium grupy tynieckiej. Młodsze materiały uważane są za świadectwo kontaktów, jakie ludność kultury Poienęsti-Lucașeuca miała utrzymywać ze społecznościami Europy Środkowej (Woźniak, Poleska 1999, 386). Ustalenia Z. Woźniaka i P. Poleskiej uzupełnili ostatnio M. i K. Dzięgielewscy, ujawniając grupę znalezisk o proveniencji dolnonadodrzańskiej, w tym bimetaliczną szpilę skrzydełkową typu pomorskiego, na osadzie w Podłężu, stan. 17 (ryc. 4:f) (Dzięgielewski, Dzięgielewska 2012, 1500), oraz J. Rodak, publikując m.in. pojedyncze znalezisko ceramiki kultury jastorfskiej ze stanowiska 9 w Stanisławicach (Rodak 2018, 13, 14; Ryc. 2).

Jednak nie wszyscy badacze zaakceptowali propozycję postrzegania pojęcia „grupa tyniecka” jako kompleksowego określenia wszystkich faz osadnictwa celtyckiego w zachodniej Małopolsce. Dla K. Godłowskiego istotnym wyróżnikiem pozostawało wciąż współwystępowanie ceramiki kultury lateńskiej i przeworskiej. W jednej z ostatnich swoich prac ten wybitny badacz epoki żelaza stwierdził: *Od momentu pojawienia się tego rodzaju mieszanych zespołów wyróżniamy na tym obszarze (tj. nad górną Wisłą) lokalną grupę kultury lateńskiej – tzw. grupę tyniecką* (Godłowski 1995, 120). Oryginalne i raczej odosobnione ujęcie przedstawił A. Kokowski, według którego grupa tyniecka – wraz z grupą nidzicką z północnego Mazowsza i grupą kruszańską z Kujaw – miała wchodzić w skład kultury przeworskiej (Kokowski 2004, 38–40).

W pierwszej dekadzie XXI w. dość nagłą rewizję dawniejszych poglądów taksonomicznych umożliwiły nowe akcje badawcze, przeprowadzone po obu stronach górnej Wisły. Ich dobitnym wyrazem było równoległe zaprezentowanie w 2007 r. dość podobnej wizji rozwoju osadnictwa w typie lateńskim w Małopolsce przez kilkoro badaczy na konferencji „Doba lateńska v českých zemích, v Polsku a na Slovensku” w Polanicy-Zdroju (referaty P. Dulęby, M. Dzięgielewskiej i K. Dzięgielewskiego oraz M. Grygiela i J. Pikulskiego). W serii ukazujących się w tym czasie i wkrótce potem publikacji sugerowano dłuższe niż dotąd trwanie osadnictwa „czysto” lateńskiego oraz pojawienie się synkretycznych, celto-germańskich (przeworskich) społeczności dopiero w późnym okresie lateńskim (Dzięgielewska *et al.* 2006, 662; Dulęba 2009; 2014; Grygiel *et al.* 2009, 213–214; Rudnicki 2009; Dzięgielewski, Dzięgielewska 2012,

1501). Obszerną argumentację na rzecz takiej interpretacji zachodniomałopolskich materiałów o cechach celtyckich przedstawił P. Dulęba (2009; 2014), który zwrócił uwagę, że w analizowanych przez niego inwentarzach brakuje zabytków będących pewnymi wyznacznikami fazy LT D1. Przypomniawszy też, że podczas badań w Nowej Hucie wielokrotnie dochodziło do błędnej interpretacji sytuacji stratygraficznej, a warunki inwentaryzacji i przechowywania materiałów nie sprzyjały rygorom konserwatorskim. Uwagi te dały asumpt do zakwestionowania zwartości niektórych wyróżnianych uprzednio zespołów. Takie postępowanie badawcze doprowadziło P. Dulębę do wniosku, że osadnictwo o cechach lateńskich rozwijało się w dwóch cyklach – wcześniejszym, czysto celtyckim i późniejszym, odpowiadającym synkretycznej grupie tynieckiej obejmującej materiały celtyckie i przeworskie z elementami typowymi dla kultury puchowskiej i dackiej. Co najistotniejsze, wedle P. Dulęby nie został potwierdzony związek pomiędzy wspomnianymi cyklami, a w świetle ówczesnego stanu badań można przyjąć istnienie hiatusu między osadnictwem „czysto celtyckim” i „mieszanym” – tynieckim. Ze stadium celtyckim kończącym się wraz z fazą LT C winna być łączona przede wszystkim ceramika siwa i grafitowa, a ze stadium tynieckim – ceramika grafitowa i malowana. Starszy cykl osadniczy miałby nawiązywać do ośrodków kultury lateńskiej z Czech i Moraw (ale np. zdobiony grot z Iwanowic, gr. 9, znajduje analogie w Kotlinie Karpackiej), natomiast w młodszym widoczne są oddziaływania płynące ze Słowacji. Oddziaływania te obejmują nie tylko impulsy celtyckie, ale i puchowskie oraz dackie (Dulęba 2009; 2014). W nowszych pracach badacz ten skłonny jest rozszerzać źródło tych wpływów na całą Kotlinę Karpacką (Dulęba, Wysocki 2017, 62). Warto zauważyć, że propozycja P. Dulęby częściowo odpowiada niektórym wcześniejszym propozycjom Z. Woźniaka i K. Godłowskiego, którzy jednak dysponowali skromniejszą bazą źródłową, ze słabiej rysującym się ewentualnym hiatusem osadniczym (Woźniak 1986, 16–20; Godłowski 1995, 120).

Opisany tu postęp w badaniach nad osadnictwem o cechach celtyckich w rejonie podkrakowskim sprawił, że obecnie ponownie rozdziela się cykl „czysto celtycki” i „mieszany” – tyniecki (Maciałowicz *et al.* 2016, 149, 151; Maciałowicz 2016, 94, 104). Na otwartej 17 września 2020 r. wystawie „70 lat – Archeolodzy dla Nowej Huty”, zorganizowanej przez Muzeum Archeologiczne w Krakowie, Oddział Nowa Huta, czytamy: *Pierwsza grupa [Celtów], wywodząca się zapewne z Moraw, przybyła w rejon Nowej Huty ok. 300 r. p.n.e., osiedlając się m.in. w Wyciążu, Pleszowie i Cle. Kolejne grupy Celtów, przybyłe z południowo-wschodniej Słowacji, dotarły około 100 r. p.n.e. Powstały wówczas nowe osady, m.in. w Krzesławicach i Mogile. Rozpoczął się okres największej prosperity osadnictwa*

celtyckiego na tym terenie. W II w. p.n.e. zaczęły napływać na tereny podkrakowskie również grupy ludności identyfikowane z kulturą przeworską, integrując się z etnosem celtyckim. Ta specyficzna mozaika określana jest mianem „grupy tynieckiej”.

Ewolucji ulegała też definicja staterów typu krakowskiego. W ujęciu Z. Woźniaka, L. Morawieckiego, a następnie P. Kaczanowskiego typ ten obejmował szereg dość zróżnicowanych monet ze stopu złota spotykanych w rejonie podkrakowskim (Castelin 1976, 265; Woźniak 1977; 1978; Morawiecki 1986, 118; Kaczanowski 1996, 128). Uściślenie definicji staterów typu krakowskiego, ich dokładne omówienie oraz propozycję podziału typologicznego zawdzięczamy M. Rudnickiemu (2012). Wspomniany badacz potwierdził wcześniejsze hipotezy mówiące o lokalnej, małopolskiej proveniencji omawianych monet, a na podstawie 17 znanych wówczas egzemplarzy wyróżnił dwie grupy staterów – pierwszą, prototypową oraz drugą, obejmującą egzemplarze reprezentujące w pełni wykształcony wariant typu krakowskiego. W obrębie grupy pierwszej odnotowano dwie odmiany awersów i dwie odmiany rewersów, a w grupie drugiej zarejestrowano cztery odmiany awersów i cztery odmiany rewersów, obrazujące poszczególne fazy ewolucji przedstawień widniejących na obu stronach omawianych monet. Najmłodsze znalezisko, z okolic Opatowa, pow. *loco*, zdaje się wskazywać, że należy się liczyć z większym zróżnicowaniem awersów (Bochnak, w druku). Pewien walor chronologiczny ma nie tylko sekwencja grup oraz odmian, ale i waga monet, która obniża się wraz z malejącą zawartością złota w stopie. Niestety, wśród 20 znanych obecnie staterów typu krakowskiego, ani jeden nie został pozyskany podczas wykopalisk archeologicznych. Co najmniej dwukrotnie (Folkušová, okres Martin, Žilinský kraj na Słowacji i Tuklaty, okres Kolin, Středočeský kraj w Czechach) statery typu krakowskiego stanowiły część skarbów monet celtyckich odkrytych przez poszukiwaczy-amatorów. Dla dziesięciu egzemplarzy w ogóle nie znamy miejsca znalezienia, a w przypadku pozostałych lokalizacja obejmuje np. „okolice Krakowa”, „prawdopodobnie okolice Zagrzebia”, „okolice Sochaczewa”, przy czym określenia te należy traktować orientacyjnie. Rozprzestrzenienie omawianych monet, z wyraźną koncentracją w rejonie Krakowa, ale ze znaleziskami z Czech, Słowacji, a nawet Chorwacji zdaje się odzwierciedlać sieć kontaktów ludności grupy tynieckiej.

W nowszej literaturze opisano również inne przejawy prawdopodobnie lokalnego mennictwa celtyckiego. Chodzi tu o pojedyncze statery typu Pelczyska I (Pelczyska) i II (Modlniczka, Sieradz), znane dotąd wyłącznie w nominale 1/8 statera (Rudnicki 2005; Byrska-Fudali *et al.* 2009). Cytowani autorzy uważają ten specyficzny typ monet za związany z szeroko pojętą tradycją bojską, jednak

z pewnością wybijany na północ od Karpat, zapewne w zachodniej Małopolsce, prawdopodobnie jeszcze u schyłku „drugiej fazy grupy tynieckiej” (typ I), lub po zmianach kulturowych, których symptomem była „tak zwana III faza grupy tynieckiej” (typ II) (Byrska-Fudali *et al.* 2009, 292). Do lokalnych, mało licznych emisji „grupy małopolskiej” zalicza się także kilka innych staterów, w tym drugą monetę z Modlniczki czy złotą monetę z Kryspinowa (Rudnicki 2012, 47). Bicie monety o niższych nominałach (1/8 statera) potwierdzają także wspomniane znaleziska foremek menniczych z Krakowa-Mogiły i Zakrzowa.

Jak zatem dziś rysuje się nasza wiedza na temat osadnictwa celtyckiego pod Krakowem? We wczesnym okresie lateńskim, łącznie z jego fazą LT B, trwało tu jeszcze epigonalne osadnictwo związane z cyklem łuzyczko-pomorskim (Kubicha 1997; Dziegielewska 2015). Na tak późne datowanie nielicznych śladów tej ludności wskazują przede wszystkim pojedyncze zabytki (importy) wczesnolateńskie w miejscowym kontekście, takie jak fragment toczony misy typu Stupava z Jakuszowic, zapinki zoomorficzne z Krakowa-Tyńca i okolic Krakowa (?) (Woźniak 2010, 92, 93, 94), fragmenty ozdób i naczyń wykonanych na kole z grobów ciałopalnych z Krakowa-Pleszowa, stan. 17 (Poleska 2006, 28–30), żelazna zapinka z Zagórzyc, pow. kazimierski (Grygiel 2018, 597) czy brązowa bransoleta ze zgrubieniami na kabłąku z Podłęża (Dziegielewska 2015, Ryc. 11). Wszystkie te znaleziska, datowane głównie na LT A, ale częściowo jeszcze na LT B1, wskazują na utrzymywanie kontaktów ze światem celtyckim przez miejscową ludność wywodzącą się z wczesnej epoki żelaza. Takie kontakty, być może połączone z rozpoznawaniem terenu w wykonaniu „pionierów” wywodzących się ze środowiska celtyckiego, w końcu wczesnego okresu lateńskiego mogły doprowadzić do pojawienia się w Małopolsce pierwszych grup osadników przybyłych z terenu Moraw-Górnośląska, którzy przynieśli ze sobą w pełni ukształtowany, lateński model kulturowy w środkowoeuropejskim wariacie, a następnie utrzymywali ciągle, ożywione kontakty z pobratymcami z zachodu, co dokumentuje m.in. dynamika napływu bransolet szklanych (Dziegielewska, Purowski 2011, 89–90), innych ozdób czy monet. Nie potrafimy na razie bezsprzecznie stwierdzić, w jak silne demograficznie środowisko kulturowe po obu stronach górnej Wisły trafiły te nowe grupy. Nie wydaje się jednak, aby była to pustka osadnicza – świadectwem mogą być echa stylistyki „postłuzyczko-pomorskiej” w ceramice lepionej ręcznie, znajdowanej w reliktach najstarszych chat lateńskich w Podłężu (Dziegielewska 2016, 35), czytelne np. w postaci zdobienia garnków (często zawierających domieszkę grafitu) „zapłatanymi” listwami plastycznymi czy zaszczypywania krawędzi wylewów.

Początki osadnictwa celtyckiego w rejonie podkrakowskim sięgają młodszego odcinka stadium LT B. Do tego horyzontu należy zaliczyć materiały z czworokątnego obiektu rowkowego z Zakrzowca, stan. 7. W obrębie założenia w kształcie zbliżonym do kwadratu o boku długości niecałych 5 m, natrafiono na kilka skupisk przepalonych kości ludzkich i ceramiki wykonanej przy użyciu koła garncarskiego. W pobliżu wzmiankowanego obiektu odkryto też fragment brązowej ozdoby wykonanej w stylu plastycznym (Jarosz, Rodak 2006, 630, Ryc. 11, 16–18). Dość prawdopodobne jest, że z tego samego czasu pochodzą kolejne dwa, pozbawione materiału zabytkowego obiekty rowkowe z Zakrzowca, stan. 7 (Naglik 2012). Podobnie datowane są najstarsze materiały kultury celtyckiej z Krakowa-Mogiły, stan. 1 i Krakowa-Pleszowa, stan. 17.

Przez wiele dziesięcioleci za najmłodsze pewnie datowane materiały fazy „czysto celtyckiej” uważano groby z Iwanowic (gdzie można wskazać elementy typologicznie wcześniejsze i późniejsze, ale nie ma pewności, że przekłada się to na zróżnicowanie momentu złożenia ich do ziemi¹⁰). Do tego samego horyzontu należy zaliczyć grób z Aleksandrowic, którego inwentarz nawiązuje do terenów zajętych przez Taurysków. Nietypowy żelazny pas znajduje analogie w Breżicach, gm. *loco*, gr. 47, w południowo-wschodniej Słowenii (Guštin 1984, 114–120; Szabó, Petres 1992, 109, 221, Pl. 103). Zespoły te, wraz ze słabiej zadokumentowanymi pochówkami z Wilkowa i ewentualnie Krakowa-Witkowic wyznaczały najmłodszy horyzont celtyckich grobów ciałopalnych z rejonu podkrakowskiego, przypadający na stadium

¹⁰ Groby z Iwanowic pierwotnie były datowane przez J. Rosen-Przeworską na okres środkowolateński, ze wskazaniem na jego młodszy odcinek. J. Rosen-Przeworska wskazywała też na możliwość istnienia wyraźnej różnicy czasowej między tymi zespółami oraz na obecność elementów typowych dla różnych regionów świata celtyckiego (Rosen-Przeworska 1964, 19, 21). Polemizował z tymi poglądami Z. Woźniak, wskazując, że jakkolwiek niektóre elementy wyposażenia grobów z Iwanowic wykazują pewne zróżnicowanie typologiczne i chronologiczne (zwłaszcza pasy łańcuchowe), to jednak inne części inwentarza (np. zapinki, umbra) są sobie współczesne i oba pochówki należy włączyć do jednego horyzontu czasowego (Woźniak 1960, 135, 137). Z kolei P. Poleska wzmiankując pas łańcuchowy z gr. 34, pisze o „starszym” grobie z Iwanowic (Poleska 2006, 160). Początkowo Z. Woźniak skłonny był datować groby z Iwanowic na fazę LT C2, jednak w kolejnych pracach skorygował swoje poglądy i opowiedział się za datowaniem na stadium LT C1b (Woźniak 1970, 108, 120, 121, Tabl. XXIX:1, 1b, XXXI:1a; 1991, *passim*). Takie też datowanie przyjął P. Dulęba (2009, 13). Tym samym, groby z Iwanowic i Aleksandrowic wyznaczają najmłodszy horyzont pochówków klasycznej kultury lateńskiej w Małopolsce, który odpowiada horyzontowi 6 wg R. Gebharda (1989, 86, 91, 92, Ryc. 26, 31). Obecność starszej formy pasa łańcuchowego w grobie 34 z Iwanowic to przejaw przeżywania się starszych elementów i naturalnego nakładania się sztucznie wyróżnionych faz. Dobrą analogię stanowią tu datowane na fazę LT C1a zespóły z Ludas-Varjūdöl, gr. 1140 i 1057, gdzie zarejestrowano starsze pasy z ósemkowatych, skręconych ogniw (Szabó, Tankó 2012, 111, tabl. XLIII:1a–c, XLVII:3).

LT C1b. Badania Z. Woźniaka i P. Poleskiej wykazały, że w fazie „czysto celtyckiej” (oraz być może w czasie poprzedzającym osadnictwo lateńskie) należy liczyć się z niewielką infiltracją elementów kultury jastorfskiej. Wyniki badań osady w Podłężu, stan. 17, oraz Zagórz, stan. 2, pozwoliły przesunąć ramy fazy „czysto celtyckiej” aż po koniec stadium LT C2 lub przełom faz LT C2/D1. Trzeba tu podkreślić, że metodycznie zbadane relikty chat z Podłęża, które dostarczyły szeregu obserwacji związanych z formowaniem się wypełnisk takich obiektów na osiedlu wielokulturowym, w tym dane o notorycznym i masowym zaleganiu w ich wypełniskach zarówno starszych, jak i młodszych artefaktów (ryc. 5), nakazują dużą ostrożność w kwestii interpretacji „mieszanych zespołów” w dawniej pozyskanych materiałach z Nowej Huty i nie tylko (por. ryc. 2).

Nowe światło na dynamikę przemian osadniczych w rejonie podkrakowskim w ostatnich wiekach p.n.e. rzuciły także wyniki badań w Modlniczce, pow. krakowski, stan. 2, prowadzonych przez ekipę Krakowskiego Zespołu do Badań Autostrad. Na tym stanowisku, położonym przy północno-zachodnich granicach aglomeracji krakowskiej, zarejestrowano materiały kultury przeworskiej z młodszego okresu przedrzymskiego oraz zabytki celtyckie. Dendrochronologiczne datowanie drewnianych przedmiotów wydobytych z wypełniska starorzecza rzeczki Wedonki dostarczyły dat, które można synchronizować ze stadium LT C2 (i *grosso modo* z fazą A1 młodszego okresu przedrzymskiego – MOP). Są to: 174 rok p.n.e., 136 rok p.n.e. oraz 147 rok p.n.e. (Byrska-Fudali, Przybyła 2012, 530–547). Oczywiście otrzymane daty nie muszą wyznaczać momentu zdeponowania tych przedmiotów w bagnie, jednak istnienie osady w fazie A1 potwierdzają zarazem nieliczne zabytki. Nie udało się natomiast zarejestrować obiektów o tak wczesnej chronologii (Byrska-Fudali, Przybyła 2012, 546). Odkrycia z Modlniczki wyznaczają zapewne początek przeworskiego cyklu osadniczego, który w rejonie Krakowa trwał do wczesnej fazy okresu wędrówek ludów i zarazem podważają twierdzenie P. Dulęby o stosunkowo późnym, przypadającym na stadium A2 MOP pojawieniu się tej jednostki kulturowej w zachodniej Małopolsce. Należy jednak zauważyć, że w rejonie podkrakowskim faza LT D1 istotnie nie jest dobrze reprezentowana i materiały z Modlniczki stanowią tu wyjątek.

Nowe odkrycia ze wzmiankowanej osady z Podłęża, stan. 17 oraz z Modlniczki, stan. 2, wskazują, że w rejonie podkrakowskim nie mamy do czynienia z hiatusem osadniczym *sensu stricto*, ale raczej z dyskontynuacją starszych osad i zakładaniem nowych; w fazie LT C2 (A1 MOP) mielibyśmy tu do czynienia z dwoma, częściowo nakładającymi się na siebie cyklami osadniczymi. Na terenie Podłęża, stan. 17, funkcjonowałoby wówczas osadnictwo „czysto celtyckie”,

które zanikło najpóźniej u progu fazy LTD, jednak zapewne już w stadium LT C2 (A1 MOP) nad Wedonką, ok. 30 km na północny zachód od Podłęża, pojawiła się ludność kultury przeworskiej, która miała kontakt z ludnością celtycką. Kontakty takie, początkowo nieliczne i niezbyt intensywne, więc niepozostawiające wielu uchwytnych śladów, mogły dać początek mieszanej grupie kulturowej (tynieckiej), która stopniowo, w młodszym odcinku fazy LT D wkroczyła na tereny zajęte uprzednio przez ludność związaną z „celtyckim” cyklem osadniczym. Zjawisko zakładania późnych osad grupy tynieckiej na surowym korzeniu (interpretowane niekiedy jako zagęszczanie sieci osadniczej) jest stosunkowo dobrze udokumentowane w rejonie Nowej Huty – w Krakowie-Mogile, stan. 1, Krakowie-Krzyszowicach, stan. 41, Krakowie-Cle (Poleska 2006, 257).

Osadnictwo grupy tynieckiej przypadałoby przede wszystkim na młodszy odcinek fazy LT D. W świetle dzisiejszej wiedzy była to synkretyczna jednostka kulturowa, gdzie prócz elementów lateńskich i przeworskich czytelne są też wpływy dackie i puchowskie, a także jastorfskie. Potwierdzona jest działalność gospodarcza, zwłaszcza wyspecjalizowane garncarstwo oraz metalurgia i eksploatacja soli (Woźniak 1971, 508). Obecność zróżnicowanych importów wskazuje jednoznacznie, że w ostatnim wieku p.n.e. i w początkach n.e. okolice Krakowa stanowiły część sieci dalekosiężnej wymiany handlowej. Istotne znaczenie odgrywał tu zapewne handel solą, a może również innymi dobrami (bursztynem? niewolnikami?). Grupa tyniecka była też zapewne ważnym pośrednikiem w latenizacji ziem polskich. Emisja monet miała pewne znaczenie gospodarcze, ale była chyba przede wszystkim wyrazem znaczenia lokalnych elit. Może o tym świadczyć brak monet zdawkowych, które zwykle stanowią podstawowy ekwiwalent przy transakcjach handlowych.

Początki XXI stulecia przyniosły też nowe dane na temat obrządku pogrzebowego ludności o cechach celtyckich z okolic Krakowa. Jak wspomniano, ze starszą, czysto celtycką fazą osadnictwa łączony jest obiekt rowkowy z Zakrzowca, stan. 7, nieliczne późniejsze groby ciałopalne z Iwanowic, Wilkowa, Aleksandrowic oraz być może z Krakowa-Witkowic. Zasadne są też hipotezy P. Poleskiej zakładające istnienie wczesnej nekropoli w rejonie Krakowa-Pleszowa, stan. 17 oraz być może również Krakowa-Wyciąża, stan. 43, skąd znane są pojedyncze militaria (Poleska 2006, 159, 160). Nieznaczną liczbą grobów ciałopalnych nie może dziwić. Jest to zapewne odbicie szerszej, niemal panceltyckiej tendencji, wyrażającej się w stopniowym zmniejszaniu masy kości składanych do grobów ciałopalnych, co w fazie LT C przerodziło się w stopniowy zanik pochówków uchwytnych za pomocą stosowanych obecnie metod archeologicznych.

Niejasno przedstawia się problem obrządku pogrzebowego ludności mieszanej grupy tynieckiej. Również i w jej przypadku nie znamy cmentarzysk, podobnie jak nie ma ich w kulturze lateńskiej, puchowskiej i dackiej. Z grupą tyniecką łączone są ewentualnie dwa pochówki z cmentarzyska kultury przeworskiej w Kryspinowie, pow. krakowski, ob. 42 i 89. W czworokątnym obiekcie rowkowym nr 42 natrafiono na szczątki ciałopalenia oraz fragmenty ceramiki malowanej i naczyń ręcznie lepionych (Woźniak 1981, 261). Wypełnisko obiektu rowkowego nr 89 zawierało ceramikę malowaną i zapinkę typu A.68 (Godłowski, Madyda 1976, 30–31, Ryc. 1:c). Znanie z Kryspinowa czworokątne obiekty rowkowe o boku długości ok. 6–7 m, podobnie jak większość podobnych założeń z Małopolski i Śląska, uważane są za przejaw celtyckich lub postceltyckich tradycji w obrzędowości funeralnej. Ze sferą kultu łączy się też dużo większy (25×40–60m?), słabo zachowany i nieprawidłowo eksplorowany i zadokumentowany obiekt rowkowy z Krakowa-Pleszowa, stan. 17 (Poleska 2006, 218–222). Celtyckie tradycje funeralne najprawdopodobniej przetrwały w Małopolsce jeszcze w okresie wpływów rzymskich, co może tłumaczyć niewielką liczbę znanych nekropoli kultury przeworskiej z tego terenu (Woźniak 1971, 517, 518; 1981, 262; Godłowski 1981, 112). Dysponujemy jednak stosunkowo nowym, bardzo ważnym źródłem pozwalającym na poznanie niektórych aspektów obrządku pogrzebowego ludności grupy tynieckiej i jej potomków reprezentujących już społeczność kultury przeworskiej. Mamy na myśli rezultaty badań wykopaliskowych wzmiankowanego już wielokulturowego kompleksu osadniczego w Modlniczce, stan. 2 (Byrska-Fudali, Przybyła 2010; 2012, 530–547). Wyniki prac prowadzonych na osadzie, której najstarsza faza sięga ostatniego stulecia p.n.e., a schyłek przypada na koniec późnego okresu wpływów rzymskich jednoznacznie potwierdzają akulturację społeczności grupy tynieckiej w środowisku kultury przeworskiej. Drobiazgowe badania sąsiadującego z osadą obiektu 2537 – bagienno-depozytu w starorzeczcu Wedonki, wykazały, że złożono tam szczątki ciałopalenia i ceramikę typową dla całego spektrum chronologicznego pobliskiej osady. Co bardzo istotne, wspomniane zdeponowanie pozostałości pokremacyjnych było aktem jednorazowym i musiało mieć miejsce niedługo przed opuszczeniem osady (Byrska-Fudali, Przybyła 2010; 2012, 544). Oznacza to, że ludność zamieszkująca wspomniane osiedle praktykowała ciałopalenie, a po kremacji przechowywała część szczątków przodków i fragmentów darów grobowych w nieokreślonym bliżej miejscu („domu zmarłych”? „ossuarium”?), do którego istniał stały dostęp. Taki obrządek pogrzebowy funkcjonował od początków trwania osady, gdy w inwentarzach widoczne są jeszcze wpływy kultury celtyckiej, zwłaszcza ceramika grafitowa i „siwa”.

Znaleziska wczesnej ceramiki nie są zbyt liczne, lecz musimy pamiętać, że były one ok. 500 lat przechowywane w „ossuarium”. Biorąc pod uwagę fakt, że stanowiskom osadowym grupy tynieckiej nie towarzyszą nekropole, można przyjąć, że opisany obrządek pogrzebowy był praktykowany w lokalnym środowisku o cechach celtyckich już w ostatnich wiekach p.n.e. Co więcej, uwagi M. Byrskiej-Fudali i M. M. Przybyły na temat stanowiska w Modlniczce są *grosso modo* zbieżne z hipotezami autorów publikacji trewerskiej nekropoli w Lamadelaine (Luksemburg), którzy dysponując znacznie mniej przekonującymi przesłankami przypuszczali, że ciała zmarłych były przez dłuższy czas eksponowane, następnie przeprowadzano kremację, po której tylko część szczątków umieszczano w ziemi, natomiast pozostałe podlegały innemu rytuałowi (Metzler-Zens *et al.* 1999, 445–449). Możemy więc zaryzykować twierdzenie, że badania w Modlniczce mają bardzo istotne znaczenie dla poznania detali „nieuchwytnego” obrządku pogrzebowego ludności kultury lateńskiej nie tylko w Małopolsce, ale i w innych częściach świata celtyckiego.

Mimo widocznego ogromnego postępu w badaniach nad osadnictwem o cechach celtyckich w rejonie podkrakowskim, obraz ten jest pełen luk. Nie licząc odkryć w Modlniczce, w zasadzie nie znamy stąd materiałów z fazy LT D1. Zastanawiać też musi stosunkowo skromna liczba znalezisk potwierdzających eksploatację soli (por. Jodłowski 1988, 138–139). Zdaniem Ch. Cumberpatcha, obecność złóż soli była jednym z czynników decydujących o rozwoju grupy tynieckiej, wpisującym się w istniejącą już sieć dalekosiężnych powiązań handlowych (Cumberpatch 1995, 208). Dzięki słonym źródłom w rejonie Wieliczki, ludność kultury celtyckiej, a następnie grupy tynieckiej, miała dostęp do tej ważnej kategorii bogactw naturalnych, niespotykanych powszechnie, a niezbędnych do życia. Niewykluczone, że powstanie osady warzelniczej na stanowisku XI w Wieliczce było związane z popytem na sól po południowej stronie Karpat, jednak trudno jest udowodnić tę hipotezę. Przede wszystkim, zestandaryzowane naczynia w typie pucharów kielichowatych, które łączy się z produkcją warzelniczą w rejonie podkrakowskim, nie są spotykane po południowej stronie Karpat. Ich liczebność, szczegółowa typologia i związek z produkcją z okresu lateńskiego nie są zresztą wystarczająco dobrze udokumentowane nawet na omawianym obszarze solonośnym (nigdzie szerzej nie są opisane pucharki z Wieliczki i Krakowa-Kurdwanowa – por. Jodłowski 1976, Ryc. 52; 1988, 139)¹¹. Ch. Cumberpatch przypuszcza, że przy dalekosiężnym handlu

¹¹ Dobrym przykładem jest funkcjonowanie informacji o „większej ilości naczyń tego typu [pucharów kielichowatych] z materiałami późnolateńskimi” w Podłężu, stan. 1 (Jodłowski 1988, 139), czego nie potwierdza pełna analiza materiałów z tej osady autorstwa Z. Woźniaka (1990).

solą używano lekkich pojemników, zapewne wykonanych z substancji organicznych, które nie są uchwytnie w materiale archeologicznym i brak znalezisk naczyń ceramicznych przeznaczonych do transportu soli nie jest w zachodniej Małopolsce zjawiskiem zaskakującym (Cumberpatch 1995, 208). Podobnie wyglądała kwestia dystrybucji pucharków solowarskich w późnej epoce brązu i wczesnej epoce żelaza: ponieważ służyły tylko do formowania brykietów soli, a nie do transportu, to występują wyłącznie w najbliższej okolicy wielickiego pasa solonośnego (Kadrow, Nowak-Włodarczyk 2003; Dziągiewski, Mazur w druku).

Wreszcie, nie można wykluczyć stosowania w tym czasie metod pozyskiwania soli z solanki nie opierających się na technice brykietażowej, a więc nie pozostawiających masowych śladów w zapisie archeologicznym (por. Harding 2013, 28–30). Nie wykluczone, że w sąsiedztwie wspomnianej osady ze stanowiska XI w Wieliczce funkcjonował warsztat garncarski produkujący inne typy naczyń używanych do odparowywania solanki. Może o tym świadczyć obecność dużej serii ceramiki grafitowej oraz odkryte w obrębie kompleksu solankowego skupisko surowca grafitowego. Przypomnijmy, że domieszka grafitu w masie ceramicznej podnosi wytrzymałość na wysokie temperatury i czynniki chemiczne, a wykonane z niej naczynia są odporne na wielokrotne podgrzewanie (Wirską-Parachoniak 1980; Poleska 2006, 71). Co istotne, sam grafit jest produktem importowanym i może poświadczać istnienie kontaktów z terenami Moraw, Czech i Dolnej Austrii (Wirską-Parachoniak 1980, 86). Działalność warsztatu garncarskiego świadczyłaby więc o dobrej organizacji zaplecza gospodarczego i przemawiałaby pośrednio za wytwarzaniem większej ilości soli, przeznaczonej na eksport (Jodłowski 1971, 147). Badania na tej rozległej osadzie nie doczekały się jednak dotąd kompleksowej publikacji (Lasota, Pawlikowski 2009, 364). Wiadomo, że odnotowano tam późnolateńskie materiały grupy tynieckiej oraz znaleziska kultury puchowskiej i przeworskiej ze starszego okresu wpływów rzymskich. Jak piszą A. Lasota i Sz. Pawlikowski, na stanowisku zarejestrowano zastanawiająco mało obiektów nieruchomych, a większość materiałów pochodziła z warstwy kulturowej (Lasota, Pawlikowski 2009, 365). O ile domniemane pozostałości instalacji do odparowywania solanki mogą budzić wątpliwości, to znalezisko znacznej ilości grafitu zdaje się świadczyć o prowadzonej tam działalności produkcyjnej.

Mimo tak skromnej ewidencji (nie powiększonej w ogóle w wyniku akcji budowy autostrady, w przeciwnieństwie do śladów solowarstwa z neolitu, epoki brązu i wczesnej epoki żelaza), pozyskiwanie i handel solą jawiłby się wciąż jako ważny czynnik uzasadniający aktywność przedstawicieli plemion celtyckich na północ od Karpat. Trudno jest jednak dokładnie oszacować znaczenie solowarstwa dla osadników

celtyckich. Intensywna, wielowiekowa eksploatacja słonych źródeł oraz długotrwałe osadnictwo w rejonie Wieliczki przyczyniły się zapewne do zniszczenia wielu pozostałości starożytnego solowarstwa.

Sam handel solą też nie pozostawia łatwo uchwytnych śladów, więc w znacznej mierze jesteśmy tu skazani na spekulacje. Przyjmuje się, że we wczesnym okresie lateńskim, ludność zamieszkująca Czechy najprawdopodobniej korzystała w pierwszym rzędzie ze złóż soli zlokalizowanych w rejonie Hallstatt i Dürrnberg w Austrii oraz z pokładów znajdujących się w okolicach Bad Nauheim w Niemczech. W fazie LT C w wymienionych ośrodkach nastąpiło wyraźne załamanie eksploatacji. Na południowym wschodzie Europy bogate złoża soli położone w Siedmiogrodzie i w rejonie Maramureş były kontrolowane przez Daków, którzy zapewniali dostawy tej substancji do części Panonii oraz do znacznej części Półwyspu Bałkańskiego, na zachód od linii rzek Wardar-Morawa (Medeleţ 1995, 53, 54; Iaroslavschi 1997, 45; Rustoiu 1999, 192). Niewykluczone, że te okoliczności zmusiły Celtów do poszukiwań innych źródeł soli, w tym także i do skierowania uwagi na obszary położone na północ od Karpat. W świetle obecnych danych, na terenie Republiki Czeskiej brak jest śladów wskazujących na lokalne pozyskiwanie soli w okresie lateńskim. Brak ich też na Słowacji, a przecież jest to minerał niezbędny do życia; skoro istniało tam osadnictwo celtyckie, to z całą pewnością funkcjonował system zaopatrywania w sól. Nie były to potrzeby małe; według szacunków V. Salača dla populacji zamieszkującej Czechy dzienne zapotrzebowanie na sól sięgało ok. 550 kg (Salač 2006, 40–44). Co prawda możliwości odtwarzania struktury dawnych populacji oraz gęstości zaludnienia w starożytności za pomocą stosowanych obecnie metod są bardzo ograniczone (Rodzińska-Nowak 2012, 59, 60), jednakże nawet jeżeli przyjmiemy, że powyższe szacunki są przesadzone¹², to i tak należy zdawać sobie sprawę ze znacznej skali zapotrzebowania na sól na terenie samej tylko Kotliny Czeskiej w czasach celtyckich. Udział celtyckich specjalistów w rozwoju lokalnego warzelnictwa jako element bardziej ogólnej koncepcji wiążącej innowacje technologiczne z napływem nowych grup ludności reprezentującej wyższy poziom kulturowy jest zagadnieniem analizowanym przede wszystkim w nauce anglosaskiej (Collis 1977, 1;

¹² Należy się raczej liczyć z заниżeniem tych wartości, gdyż V. Salač przyjmuje bardzo ostrożny wskaźnik rocznego zapotrzebowania na sól *per capita*, tj. 1 kg (Salač 2004, 669), podczas gdy współcześnie konsumpcję soli przez człowieka ocenia się na ok. 2,5 kg rocznie. W warunkach przednowoczesnych trzeba pamiętać też o soli, która musiała być zapewniona zwierzętom hodowlanym i do konserwacji żywności, co stanowi nawet 10-krotność potrzeb człowieka (Carusi 2011). Zbliżoną wartość (1 modius = 7–8 kg) przeznaczał jako rację roczną niewolnikowi pracującemu w polu Katon Starszy (234–149 p.n.e.) (*De Agri Cultura*, LVIII) (Moinier 2011, 138).

Cumberpatch 1995, 207, 208). Nie jest więc chyba zbyt śmiałością założenie, że ludność celtycka mogła eksploatować sól nie tylko na swoje potrzeby, ale i na eksport.

Warunki naturalne dzisiejszego Krakowa i jego okolic zawsze sprzyjały stałemu osadnictwu. Wpływały na to walory obronne, tj. rozlewiska Wisły, Prądnika i Rudawy, obecność wyniesionych punktów (Wzgórze Wawelskie, Podgórze), żyzne gleby oraz słone źródła w rejonie Krakowa-Bieżanowa¹³ i Wieliczki. Te same czynniki decydowały o lokalizacji osad neolitycznych, z epoki brązu, żelaza, wczesnośredniowiecznych... i wreszcie samego miasta Krakowa. Przez wieki tworzył się kulturowy palimpsest, gdy kolejne społeczności zakładały osady w tych samych miejscach, niszcząc ślady po swoich poprzednikach. Średniowieczna, a następnie nowożytna tkanka miejska pokryła dziesiątki, a potem setki kilometrów kwadratowych, usuwając lub trwale kryjąc ślady starszego osadnictwa. Regulacja cieków wodnych w rejonie Krakowa radykalnie zmieniła stosunki wodne w mieście. Więcej danych na temat odległej przeszłości dostarczają peryferie aglomeracji krakowskiej, czyli pola okolicznych wsi. Siedemdziesiąt lat temu pracownicy Oddziału Muzeum Archeologicznego w Nowej Hucie podjęli udaną próbę zadokumentowania choćby części reliktyw poświadczających przeszłość terenów, na których budowano kombinat metalurgiczny i nowe dzielnice mieszkaniowe. Dziś nowohucki kompleks osad o charakterze celtyckim (Krzesławice, Pleszów, Mogiła, Wyciąże, Cło) zdaje się leżeć w znacznej odległości od stanowisk położonych na zachód od Krakowa, jak Aleksandrowice, Modlniczka i Kryspinów, gdzie również natrafiono

na materiały kultury lateńskiej. Pozostałości tej kultury w samym Krakowie są nieliczne – na pojedyncze skorupy natrafiono na Wzgórzu Wawelskim, na Skałce, w rejonie ul. Grodzkiej, w rejonie Kopca Krakusa, znany jest też stater z Krakowa-Grzegórzek (Woźniak 1970, 323–327). Znaleźiska te poświadczają jednak, że przed ponad dwoma tysiącami lat cały ten teren mógł być eksploatowany przez osadników kultury lateńskiej. W tym kontekście znamienne wydają się uwagi R. Naglika, który podsumowując wyniki badań „autostradowych” w zachodniej Małopolsce podkreślał nadspodziewaną gęstość zarejestrowanego tam osadnictwa pradziejowego. W strefie zagrożonej planowaną inwestycją znalazło się 114 stanowisk oddzielonych strefami pozbawionymi znaleziskabytkowych, jednak w wyniku prac archeologicznych odsłonięto rozległe, niekiedy kilkukilometrowe strefy osadnicze, rozdzielane jedynie przez głębokie wąwozy, jary i podmokłe doliny rzek. Łączna powierzchnia wspomnianych stref osadniczych sięga 170–180 ha (Naglik 2009, 106). Gdyby nie praca nowohuckich archeologów, mimo różnego poziomu metodyki badań, luk w dokumentacji i trudności w zachowaniu standardów magazynowania znalezisk, nasza wiedza o osadnictwie lateńskim w rejonie podkrakowskim byłaby znacznie uboższa.

Tomasz Bochnak
Instytut Archeologii
Uniwersytet Rzeszowski
tbochnak@ur.edu.pl
ORCID 0000-0002-0327-9575

Karol Dziegielewska
Instytut Archeologii
Uniwersytet Jagielloński
karol.dziegielewska@uj.edu.pl
ORCID 0000-0002-8734-2235

¹³ Istnieje nawet informacja o słonym źródle na krakowskim Rynku Głównym (Sawiczewski 1845).

WYKAZ SKRÓTÓW:

MA	Materiały Archeologiczne, Kraków.
MANH	Materiały Archeologiczne Nowej Huty, Kraków.
PA	Przegląd Archeologiczny, Wrocław.
SA	Sprawozdania Archeologiczne, Kraków.
SMDZS	Studia i materiały do dziejów żup solnych, Wieliczka.
WA	Wiadomości Archeologiczne, Warszawa.
Via Kraków	Via Archaeologica. Źródła z badań wykopaliskowych na trasie autostrady A4 w Małopolsce, Kraków.

LITERATURA:

- Bochnak T.
2006 *Les Celtes et ses voisins septentrionaux*, [w:] M. Szabó (red.), *Celtes et Gaulois. L'archéologie face à l'histoire, Les Civilisés et les Barbares. Actes de la table ronde tenu à Budapest, 17-18 juin 2005*, Collection Bibracte 12/3, 159-183.
w druku *A Celtic stater of the Cracow type from the Opatów area (Opatów County, Świętokrzyskie Province)*, *Notae Numismaticae* 15.
- Bochnak T., Kotowicz P. N., Opielowska-Nowak Z.
2016 *Dwa celtyckie depozyty przedmiotów żelaznych z Pakoszkówki, pow. sanocki*, *Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego* 37, 209-246.
- Buratyński S.
1953 *Tymczasowe sprawozdanie z prac ratowniczo-badawczych na terenie Nowej Huty za lata 1950-1952*, *Z otchłani wieków* 22, 108-109.
1956 *Tereny Nowej Huty w świetle badań archeologicznych*, [w:] *Z dziejów starożytnej metalurgii na ziemiach Polski południowej*, Kraków 1956, 32-38.
- Byrska-Fudali M., Przybyła M. M.
2010 *Bog deposit of burnt human remains from site 2 in Modlniczka, dist. Cracow*, *SA* 62, 439-489.
2012 *Badania ratownicze na stanowisku 2 w Modlniczce, gm. Wielka Wieś*, [w:] S. Kadrow (red.), *Raport 2007-2008, Tom 1*, Warszawa, 509-553.
- Byrska-Fudali M., Przybyła M. M., Rudnicki M.
2009 *Celtic coins found at site 2 in Modlniczka, Dist. Cracow / Monety celtyckie znalezione na stanowisku 2 w Modlniczce, pow. krakowski*, *SA* 61, 273-295.
- Carusi C.
2011 *Hypotheses, considerations – and unknown factors – regarding the demand for salt in Ancient Greece*, [w:] M. Alexianu, O. Weller, R.-G. Curcă (red.), *Archaeology and Anthropology of Salt: A Diachronic Approach. Proceedings of the International Colloquium, 1-5 October 2008 Al. I. Cuza University (Iasi, Romania)*, *BAR Int. Series* 2198, Oxford, 149-154.
- Collis J. R.
1977 *An approach to the Iron Age*, [w:] J. R. Collis (red.), *The Iron Age in Britain – a review*, Sheffield, 1-7.
- Cumberpatch C. G.
1995 *Settlement and Economy in Late Iron Age Slovakia, Southern Poland and Trans-Danubian Hungary*, [w:] J. D. Hill, C. G. Cumberpatch (red.), *Different Iron Ages. Studies on the Iron Age in Temperate Europe*. *BAR Int. Series* 602, Oxford, 195-217.
- Derwich M.
1981 *J. Rosen-Przeworska, Spadek po Celtach, Kraków-Gdańsk 1979*, ss. 156 [recenzja], *AP* 26, 457-462.
- Dulęba P.
2009 *Przemiany kulturowe w Zachodniej Małopolsce w okresie od III do I wieku przed Chr. Przyczynek do kontaktów między Celtami a Germanami*, [w:] E. Droberjar, M. Karwowski (red.), *Archeologia Barbarzyńców 2008: powiązania i kontakty w świecie barbarzyńskim. Materiały i kontakty z IV Protohistorycznej Konferencji Sanok, 13-17 października 2008*, *Archäologie der Barbaren 2008: Beziehungen und Kontakte in der barbarischen Welt. Materialien aus der IV. Frühgeschichtlichen Konferenz in Sanok, 13.-17. Oktober 2008*, Rzeszów, 11-35.
2014 *Geneza zachodniomałopolskiej enklawy kultury lateńskiej i jej powiązania z innymi regionami osadnictwa celtyckiego*, [w:] J. Čižmarová, N. Venclová, G. Březinová (red.), *Moravské křižovatky. Střední Podunají mezi pravěkem a historií*, Brno, 189-200.
- Dulęba P., Okoński J., Przybyła M. M., Suchorska-Rola M.
2012 *Ostatnie sezony badań na terenie kompleksu stanowisk Zagórze 2 – Staniątka 26, gm. Niepołomice, woj. małopolskie*, [w:] S. Kadrow (red.), *Raport 2007-2008 (I)*, Warszawa, 321-342.
- Dulęba P., Wysocki P.
2017 *A New Discovery of a Celtic Coin Hoard from Western Lesser Poland*, *Archäologische Korrespondenzblatt* 47/1, 51-66.
- Durczewski Z.
1948 *Grupa górnośląsko-małopolska kultury łużyckiej w Polsce, Część II (materiały)*, Kraków.
- Dzięgielewska M., Dzięgielewski K.
2008 *Na rubieżach celtyckiego świata. Badania wiojski sprzed 2200 lat w Podłężu koło Krakowa*, *Alma Mater. Miesięcznik Uniwersytetu Jagiellońskiego* 99/2008, 55-60.
- Dzięgielewska M., Dzięgielewski K., Nowak M., Szczerba R.
2006 *Osada grupy wyciąsko-złotnickiej oraz osada ze środkowego okresu lateńskiego i wczesnego okresu wpływów rzymskich w Podłężu (stan. 17), pow. Wieliczka, w świetle badań w latach 2003-2004*, [w:] Z. Bukowski, M. Gierlach (red.), *Raport 2003-2004. Wstępne wyniki konserwatorskich badań archeologicznych w strefie budowy autostrad w Polsce za lata 2003-2004. Tom 2 (Zeszyty Ośrodka Ochrony Dziedzictwa Archeologicznego, seria B: Materiały archeologiczne)*, Warszawa, 638-676.

- Dziągiewski K.
- 2015 *Południowa rubież kultury pomorskiej i trajektorie łużycko-pomorskiej transformacji kulturowej w świetle badań w okolicach Krakowa*, [w:] J. Chochorowski (red.), *Od epoki brązu do czasów nowożytnych. Wybrane odkrycia i znaleziska*, Via Kraków, 81-113.
- 2016 *Societies of the younger segment of the early Iron Age in Poland (500-250 BC)*, [w:] A. Rzeszotarska-Nowakiewicz (red.), *The Past Societies. Polish lands from the first evidence of human presence to the early Middle Ages. Volume 4: 500 BC-500 AD*, Warszawa, 15-48.
- Dziągiewski K., Dziągiewska M.
- 2012 *Podłęże, Fundstelle 17, Polen. Gem. Niepołomice, Kreis Wieliczka, Małopolska. Multikulturelle Fundstelle (u.a. keltische Siedlung)*, [w:] S. Sievers, O. H. Urban, P. C. Ramsel (red.), *Lexikon zur keltischen Archäologie, Mitteilungen der Prähistorischen Kommission 73*, Wien, 1500-1501.
- Dziągiewski K., Mazur M.
- w druku *Salt, clay, and society. Towards a complete reconstruction of salt-making chaîne opératoires of the Bronze and Early Iron Ages in the Cracow-Wieliczka salt-bearing region*.
- Dziągiewski K., Purowski T.
- 2011 *Uwagi o datowaniu i technikach wykonania celtyckich ozdób szklanych z osady w Podłężu koło Krakowa (stanowisko 17)*, *Przegląd Archeologiczny* 59, 75-135.
- Godłowski K.
- 1977a *Das Gräberfeld in Kryspinów bei Kraków und seine Bedeutung für den Übergang zwischen der Latène - und der römischen Kaiserzeit in Kleinenpolen*, [w:] B. Chropovský (red.), *Symposium Ausklang der Latène-Zivilisation und Anfänge der germanischen Besiedlung im mittleren Donaugebiet*, Bratislava, 59-80.
- 1977b *Okres lateński w Europie. Archeologia pierwotna i wczesnośredniowieczna. Część IV. Archeologia pierwotna i wczesnośredniowieczna 4*, Kraków.
- 1981 *Kultura przeworska*, [w:] J. Wielowiejski (red.), *Prahistoria ziem polskich*, 5. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 57-135.
- 1995 *Okres lateński i rzymski*, [w:] *Pradzieje i średniowiecze, Natura i kultura w Krajobrazie Jury* 4, Kraków, 113-136.
- Godłowski K., Madyda R.
- 1976 *Kraków-Kryspinów. A Cemetery from Late La Tène and the Roman Period*, *Recherches Archéologiques de 1975*, 27-33.
- Gromnicki J.
- 1965 *Jerzy Potocki, Zenon Woźniak, LES CELTES EN POLOGNE „Celticum”, Supplement à „Ogam – Tradition Celtique”, nr 73–75: 1961, s. 79–102, tabl. XXIV–XXXI [recenzja]*, *AP* 10, 378-384.
- Grób celtycki...
- 1931 *Grób celtycki w Wilkowie, w pow. miechowskim, Z otchłani wieków* 6, 69.
- Guštin M.
- 1984 *Pražgodovinski grobovi z vozovi na ozemlju Jugoslavije*, [w:] M. Guštin, L. Pauli (red.), *Keltski voz. Keltski grobovi z vozom / Keltische Wagengräber*, Posavski muzej Brežice 6, Brežice, 111-132.
- Grygiel M.
- 2018 *Chronologia przemian kulturowych w dobie przełomu starszego i młodszego okresu przedrzymskiego na Niżu Polskim*, Łódź.
- Grygiel M., Pikulski J., Trojan M.
- 2009 *The research on the multicultural site no. 1 in Zagórzycze, com. and distr. Kazimierza Wielka, voiv. Świętokrzyskie during the years 2003 to 2004*, *Recherches Archéologiques NS* 1, 199-275.
- Harding A.
- 2013 *Salt in prehistoric Europe*, Leiden.
- Jamka R.
- 1951 *Zagadnienie kultury Puchowskiej*, *Sprawozdania Polskiej Akademii Umiejętności* 52, z. 10, 935-942.
- Jarosław P., Rodak T.
- 2006 *Sprawozdanie z ratowniczych badań wykopaliskowych na stanowiskach 6 i 7 w Zakrzowcu, gm. Niepołomice, woj. małopolskie*, [w:] Z. Bukowski, M. Gierlach (red.), *Raport 2003-2004. Wstępne wyniki konserwatorskich badań archeologicznych w strefie budowy autostrad w Polsce za lata 2003-2004. Tom 2 (Zeszyty Ośrodka Ochrony Dziedzictwa Archeologicznego, seria B: Materiały archeologiczne)*, Warszawa, 619-634.
- Jodłowski A.
- 1971 *Eksploracja soli na terenie Małopolski w pradziejach i we wczesnym średniowieczu*, *SMDZS* 4, Wieliczka.
- 1976 *Technika produkcji soli na terenie Europy w pradziejach i we wczesnym średniowieczu. Studium archeologiczne*, *SMDZS* 5, Wieliczka.
- 1988 *Zagadnienie eksploatacji soli na terenie Małopolski w czasach prahistorycznych i we wczesnym średniowieczu*, [w:] B. Gediga (red.), *Surowce mineralne w pradziejach i we wczesnym średniowieczu Europy Środkowej*, *Prace Komisji Archeologicznej PAN* 6, Wrocław, 133-146.
- Kadrow S., Nowak-Włodarczyk E.
- 2003 *Osada kultury łużyckiej na stan. 27 w Krakowie-Bieżanowie – organizacja warzelnictwa soli*, [w:] J. Gancarski (red.), *Epoka brązu i wczesna epoka żelaza w Karpatach polskich. Materiały z konferencji*, Krosno, 549-567.

- Kokowski A.
2004 *Kultura przeworska – zarys dziejów*, [w:] Ch. Leiber, A. Kokowski (red.), *Wandalowie. Strażnicy bursztynowego szlaku. Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie. 8 marca – 16 czerwca 2004. Katalog wystawy*, Lublin-Warszawa, 25-85.
- Kozłowski L.
1912 *Opis cmentarzyska łużyckiego w Iwanowicach na górze Klin, Światowit 10*, 25-48.
- Lasota A., Pawlikowski Sz.
2009 *Osadnictwo kultury puchowskiej w rejonie podkrakowskim na przykładzie osady w Wieliczce stan. XI*, [w:] E. Droberjar, M. Karwowski (red.), *Archeologia Barbarzyńców 2008: powiązania i kontakty w świecie barbarzyńskim. Materiały i kontakty z IV Protohistorycznej Konferencji Sanok, 13-17 października 2008, Archäologie der Barbaren 2008: Beziehungen und Kontakte in der barbarischen Welt. Materialien aus der IV. Frühgeschichtlichen Konferenz in Sanok, 13.-17. Oktober 2008, Rzeszów*, 363-357.
- Kubicha J.
1997 *Okres lateński i młodszy okres przedrzymski*, [w:] K. Tunia (red.), *Z archeologii Małopolski. Historia i stan badań zachodniomałopolskiej wyżyny lessowej*, Kraków, 287-328.
- Leńczyk G.
1956a *Wyniki dotychczasowych badań w Tyńcu, pow. Kraków*, *Studia Wczesnośredniowieczne* 3, 260-270.
1956b *Wyniki dotychczasowych badań w Tyńcu, pow. Kraków*, *Materiały Starożytne* 1, 7-49.
1962 *Na temat pobytu Celtów w Polsce południowej*, *Światowit* 24, 249-283.
- Maciałowicz A.
2016 *It's a man's world... Germanic societies of the Jastorf and the Przeworsk cultures in southern and central Poland (300 BC – 10 AD)*, [w:] A. Rzeszotarska-Nowakiewicz (red.), *500 BC – 500 AD*, P. Urbańczyk (red.) *The Past Societies. Polish lands from the first evidence of human presence to the early Middle Ages* 4, Warszawa, 71-110.
- Maciałowicz A., Rudnicki M., Strobin A.
2016 *With gold and sword. Contacts of Celts and early Germanics in central Europe. The historical background: 3rd – 1st c. BC*, [w:] A. Rzeszotarska-Nowakiewicz (red.), *The Past Societies. Polish lands from the first evidence of human presence to the early Middle Ages*, vol. 4: *500 BC – 500 AD*, Warszawa, 133-161.
- Marciniak J.
1961 *„Problem pobytu Celtów w Małopolsce”*, Janina Rosen-Przeworska, *„Archeologia Polski”, t. 1, 1957 [recenzja]*, AP 6, 159-169.
- Metzler-Zens N. et al. (= Metzler-Zens N., Metzler-Zens J., Méniel P., Bis G., Gaeng C., Villemeur I.)
1999 *Lamadelaine. Une nécropole de l'oppidum du Titelberg*, Dossier d'Archeologie du Musée National d'Histoire et d'Art 4, Luxembourg.
- Moinier B.
2011 *Salt in the Antiquity: a quantification essay*, [w:] M. Alexianu, O. Weller, R.-G. Curcă (red.), *Archaeology and Anthropology of Salt: A Diachronic Approach. Proceedings of the International Colloquium, 1-5 October 2008 Al. I. Cuza University (Iasi, Romania)*, BAR Int. Series 2198, Oxford, 137-148.
- Morawiecki L.
1986 *Mennictwo celtyckie, Zarys mennictwa europejskiego* 3, Kraków.
- Mycielska R.
1981 *Nowe znalezisko formy do wyrobu krążków mennicznych ze stanowiska Zakrzów, woj. Kraków*, *Acta Archaeologica Carpathica* 21, 145-151.
- Nadolski A.
1955 *Prace badawcze Stacji Archeologicznej w Łęczycy w latach 1953-1954*, SA 1, 105-130.
- Naglik R.
2001 *Sprawozdanie z badań ratowniczych prowadzonych w związku z budową autostrady A 4 na terenie b. woj. krakowskiego i zachodniej części b. woj. tarnowskiego w latach 1996-1999*, [w:] *Raport 96-99, Ogólnopolski Program ochrony archeologicznych dóbr kultury zagrożonych planowaną budową autostrad*, Zeszyty Ośrodka Ratowniczych Badań Archeologicznych, seria B, materiały archeologiczne, Warszawa, 308-352.
2009 *Archeologiczne odkrycia na trasie autostrady A4 w zachodniej Małopolsce*, Zeszyty Naukowe Małopolskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Tarnowie 2(13)/2009, 3, 97-106.
2012 *Materiały ze środkowego okresu lateńskiego i młodszego okresu wpływów rzymskich*, [w:] R. Naglik, E. Kubica-Kabacińska (red.), *Zakrzów st. 7, gm. Niepołomice, woj. małopolskie. Osada wielokulturowa. Opracowanie wyników badań. T. VII: Materiały z okresów: lateńskiego, wpływów rzymskich, średniowiecza i nowożytności*, Kraków, 2-16. Maszynopis opracowania w archiwum Krakowskiego Zespołu do Badań Autostrad.
- Nosek S.
1934 *Notatki archeologiczne z pow. miechowskiego*, *Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne* 16, 115-118.
1946 *Kultura grobów skrzynkowych i podkloszowych w Polsce południowo-zachodniej*, *Prace Prehistoryczne* 3, Kraków.

- Orzechowski S.
- 2012 *The role of Celts in popularising iron smelting in the Polish territories*, *Notizie Archeologiche Bergamensi* 20, 107-116.
- 2020 *The Beginnings of Iron Metallurgy in Polish Territories – Amidst Hypotheses and Controversies*, [w:] M. Brumlich, E. Lehnhardt and M. Meyer (red.), *The Coming of Iron. The Beginnings of Iron Smelting in Central Europe, International Conference, Freie Universität Berlin, Cluster 264 Topoi, 19-21 October 2017*, *Berliner Archäologische Forschungen* 18, 209-225.
- Poleska P.
- 1996 *Die latènezeitliche Siedlung in Kraków, Nowa Huta-Pleszów*, [w:] Z. Woźniak (red.), *Kontakte längs die Bernsteinstraße (zwischen Caput Adriae und den Ostseegebieten) in der Zeit um Christi Geburt*, Kraków, 211-242.
- 2000 *Celtycki warsztat garncarski na osadzie w Krakowie-Pleszowie (stan. 20)*, *MANH* 22, 75-93.
- 2005 *The Celtic settlement microregion in the area near Kraków*, [w:] H. Dobrzańska, V. Megaw, P. Poleska (red.), *Celts on the Margin. Studies in European Cultural Interaction 7th Century BC – 1st Century AD dedicated to Zenon Woźniak*, Kraków, 187-194.
- 2006 *Celtycki mikroregion osadniczy w rejonie podkrakowskim*, *Biblioteka Muzeum Archeologicznego w Krakowie* 2, Kraków.
- Poleska P., Toboła G.
- 1987 *Osada grupy tyńskiej kultury lateńskiej na stan. 4I w Nowej Hucie-Krzyszczakach (część I. Katalog materiałów)*, *MANH* 11, 7-119.
- 1988 *Osada grupy tyńskiej kultury lateńskiej na stan. 4I w Nowej Hucie-Krzyszczakach (część II. Analiza materiałów)*, *MANH* 12, 89-130.
- 1989 *Materiały lateńskie ze stan. 4I w Nowej Hucie-Krzyszczakach*, *MANH* 13, 125-132.
- Potocki J.
- 1961 *La colonisation celtique en Petit-Pologne à la lumière des fouilles de 1945-1960*, *Archaeologia Polona* 4, 208-220.
- Potocki J., Woźniak Z.
- 1959 *Niektóre zagadnienia związane z pobytem Celtów w Polsce*, *SA* 8, 81-98.
- 1961 *Les Celtes en Pologne*, *Celticum* 1, Supplement à *Ogam-Tradition celtique* N° 73-74 1, 79-102.
- Reguła K.
- 1969 *Przypuszczalne urządzenia solankowe z przełomu okresu późnolateńskiego i wczesno rzymskiego w Wieliczce na stan. XI*, *Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w roku 1969*, 14-19.
- 1971 *Kontynuacja badań osady produkcyjnej w Wieliczce na stanowisku XI*, *Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w roku 1971*, 27-34.
- 1973 *Badania osady produkcyjnej w Wieliczce na stanowisku XI*, *Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w roku 1973*, 21-30.
- Rodak J.
- 2008 *Początki osady na stan. 9 w Stanisławicach, gm. Bochnia – ślady osadnictwa z okresu lateńskiego i starszego odcinka okresu wczesnorzymskiego*, [w:] J. Rodak (red.), *Stanisławice stan. 9 i 10, pow. bocheński. Osady z okresu wpływów rzymskich i czasów nowożytnych*, *Via Kraków*, 13-21.
- Rosen-Przeworska J.
- 1946-1947 *Zabytki celtyckie na ziemiach polskich*, *Światowit* 19, 179-323.
- 1957 *Problem pobytu Celtów w Małopolsce*, *AP* 1, 35-81.
- 1961 *W odpowiedzi Józefowi Marciniakowi*, *AP* 6, 142-144.
- 1964 *Tradycje celtyckie w obrzędowości Protosłowian*, *Wrocław-Warszawa-Kraków*.
- 1975 *Z problemów Celtyki Wschodniej*, *AP* 20, 315-376.
- Rudnicki M.
- 1996 *The Celtic Settlement at Pełczyska near Złota*, [w:] Z. Woźniak (red.), *Kontakte längs die Bernsteinstraße (zwischen Caput Adriae und den Ostseegebieten) in der Zeit um Christi Geburt*, Kraków, 243-256.
- 2005 *Złota moneta celtycka z osady w Pełczyskach, woj. świętokrzyskie*, [w:] *Europa Barbarica, Monumenta Studia Gothica* IV, Lublin, 391-404.
- 2009 *Besiedlungs- und Kulturveränderungen in Kleinpolen während der späten Latènezeit und zu Beginn der älteren Römischen Kaiserzeit*, [w:] V. Salač, J. Bemann (red.), *Mitteuropa zur Zeit Marbods. Tagung Rostock u. Křivoklatu 4.-8.12.2006. Anlässlich des 2000jährigen Jubiläums des römischen Feldzuges gegen Marbod*, *Praha-Bonn*, 289-330.
- 2012 *Nummi Lugiorum – staterki typu krakowskiego*, *Wiadomości Numizmatyczne* 54, 1-96.
- Salač V.
- 2004 *Zum Handel bei den Kelten in Mitteleuropa*, [w:] H. Heftner, K. Tomaschitz (red.), *AD FONTES! Festschrift für Gerhard Dobesch zum fünfundsiebzigsten Geburtstag am 15. September 2004 dargebracht von Kollegen, Schülern und Freunden*, *Wien*, 663-679.
- 2006 *O obchodu v pravěku a době laténské především*, *Archeologické rozhledy* 58, 33-58.
- Sawiczewski F.
- 1845 *Wiadomość o wodzie słonej krakowskiej*, *Rocznik Wydziału Lekarskiego*, 8, Oddział II. Rozbiory i spostrzeżenia lekarskie, 125-132.

- Scheibner A.
2013 *Der Hund in der mitteleuropäischen Eisenzeit. Wirtschaftliche, rituelle und soziale Aspekte*, Berliner Archäologische Forschungen 12, Rahden.
- Szabó M., Petres E.
1992 *Decorated Weapons of the La Tène Iron Age in the Carpathian Basin*, Inventaria Praehistorica Hungariae 5, Budapest.
- Szabó M., Tankó K.
2012 *La nécropole celtique à Ludas-Varjú-dűlő*, [w:] M. Szabó (red.), *La nécropole celtique à Ludas-Varjú-dűlő*, Budapest, 9-152.
- Trzeciecki M.
1996 *The Celtic Settlement at Dalewice*, [w:] Z. Woźniak (red.), *Kontakte längs die Bernsteinstraße (zwischen Caput Adriae und den Ostseegebieten) in der Zeit um Christi Geburt*, Kraków, 257-266.
- Wirska-Parachoniak M.
1980 *Produkcja ceramiczna Celtów na terenach Polski południowej*, MANH 6, 29-158.
- Woźniak Z.
1957 *Sprawozdanie z prac wykopaliskowych w Mogile-Nowa Huta w 1955 r.*, SA 4, 79-89.
1959a *Sprawozdanie z badań prowadzonych na terenie osady z okresu późnolateńskiego i rzymskiego w Mogile, rejon szpital-centrum w 1956 r.*, SA 6, 29-39.
1959b *Ceramika „celtycka” z osady późnolateńsko-rzymskiej w Mogile (Nowa Huta) rejon szpital zachód, z badań w latach 1955-56*, MA 1, 147-171.
1960a *Chronologia celtyckich cmentarzysk w Polsce*, WA 26, 119-141.
1960b *Dwie bransolety celtyckie z Mogiły*, MA 2, 225-230.
1960c *Sprawozdanie z badań w Mogile (Nowa Huta) rejon szpital-wschód w 1957 r.*, SA 10, 49-62.
1960d *Sprawozdanie z badań w Mogile (Nowa Huta) rejon szpital-wschód w 1958 r.*, WA 26, 340-342.
1961 *Wyniki badań w Mogile-Nowa Huta rejon szpital-wschód w 1959 r.*, WA 27, 321-323.
1967 *Monety celtyckie z ziem polskich*, Wiadomości Numizmatyczne 11, 201-231.
1970 *Osadnictwo celtyckie w Polsce*, Wrocław-Warszawa-Kraków.
1971 *Die jüngste Phase der keltischen Kultur in Polen*, Archeologické rozhledy 23, 504-519.
1974 *Dr Józef Marciniak*, AP 19, 531-533.
1975 *Kształtowanie się stref zasiedlenia w Małopolsce zachodniej w fazach C i D okresu lateńskiego*, Slavia Antiqua 21 (1974), 47-60.
- 1977 *K. Castelin, Keltenmünzen in Schlesien, Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege*, t. 20/21, 1976, s. 221-277 [recenzja], Wiadomości Numizmatyczne 21, 59-61.
- 1978 *Celtycki warsztat menniczny z okolic Krakowa*, Acta Archaeologica Carpathica 18, 101-112.
- 1981 *Młodsza faza kultury lateńskiej i grupa tyniecka*, [w:] Wielowiejski J. (red.), *Prahistoria ziem polskich*, 5. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 248-263.
- 1986 *Stan i potrzeby badań nad kulturą lateńską w Polsce*, [w:] K. Godłowski, R. Madyda-Legutko (red.), *Stan i potrzeby badań nad młodszym okresem przedrzymskim i okresem wpływów rzymskich w Polsce*, Materiały z konferencji, Kraków, 14-16 listopad 1984, Kraków, 11-24.
- 1990 *Osada grupy tynieckiej w Podłężu, woj. krakowskie*. Wrocław-Warszawa-Kraków.
- 1991 *La nécropole d'Iwanowice et les Celtes en Pologne*, [w:] S. Moscati (red.), *Les Celtes*, Venise, 378.
- 1992 *Zur Chronologie der keltischen Siedlungsmaterialien aus Schlesien und Kleinpolen*, [w:] K. Godłowski, R. Madyda-Legutko (red.), *Probleme der relativen und absoluten Chronologie ab Latènezeit bis zum Frühmittelalter. Materialien des III. Internationalen Symposiums: Grundprobleme der frühgeschichtlichen Entwicklung im nördlichen Mitteldonauegebiet* Kraków - Karniowice 3.-7. December 1990, Kraków, 9-17.
- 1996a *Kontakty wzdłuż szlaku bursztynowego na przełomie er. Wprowadzenie*, [w:] Z. Woźniak (red.), *Kontakte längs die Bernsteinstraße (zwischen Caput Adriae und den Ostseegebieten) in der Zeit um Christi Geburt*, Kraków, 10-14.
- 1996b *Neue Forschungsergebnisse über die jüngere Latènezeit in Südpolen*, Archeološki Vestnik 47, 165-172.
- 2000 *Lateńskie dolia z Krakowa-Mogiły*, [w:] R. Madyda-Legutko, T. Bochnak (red.), *SVPERIORES BARBARI. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Kazimierza Godłowskiego*, Kraków, 302-311.
- 2010 *Kontakty mieszkańców ziem polskich ze światem celtyckim u schyłku okresu halsztackiego i we wczesnym okresie lateńskim*, Przegląd Archeologiczny 58, 39-104.
- Żaki A.
1955 *Z badań nad kulturą celtycką w Małopolsce*, Archeologické rozhledy 7, 799-803.

*From Wyciąże to Podłęże, or the state of research into Celtic settlement in the Kraków region
on the 70th anniversary of the Nowa Huta Branch of the Archaeological Museum in Kraków*
Summary

Sparse findings of the Celtic culture had been known from area of western Lesser Poland since the beginning of the 20th century but the character of these materials remained the subject of polemics. For some researchers, these materials proved the settlement of the La Tène culture in this area whereas others treated mentioned artefacts as imports in a local milieu (described at that time as “Proto-Slavic”). When works on construction of the Steelworks and “the perfect city of socialism” had began and construction equipment had got on fields of near-Kraków villages, the Management of Archaeological Works in Nowa Huta was formed, soon transformed into the Branch of the State Archaeological Museum and later into the Branch of the Archaeological Museum in Kraków. The staff of the Nowa Huta Branch of the Archaeological Museum in Kraków was confronted then with necessity of rescue archaeological research in extremely hard conditions. In the following decades, sites with the La Tène materials were registered i.e. in Wyciąże, Cło and Pleszów. The history of Nowa Huta sites of the La Tène culture and numerous difficulties their researchers were faced was presented by P. Poleska (2006, 12-15). A distinct, surge increase of movable and non-movable archaeological data was reflected in the related literature. So-called Celtic-Przeworsk group had been distinguished then, since 1970's defined as the Tyniec group (Woźniak 1970; 1975, 49; 1991). This idea was evolving: sometimes this term was used to describe the whole diversified complex of findings of Celtic character in western Lesser Poland; occasionally it was as well related to only late materials dated to the youngest

phase of the La Tène period. Also the definition of a *stater of Cracow type* went through transition, at least to be precised by M. Rudnicki (2012).

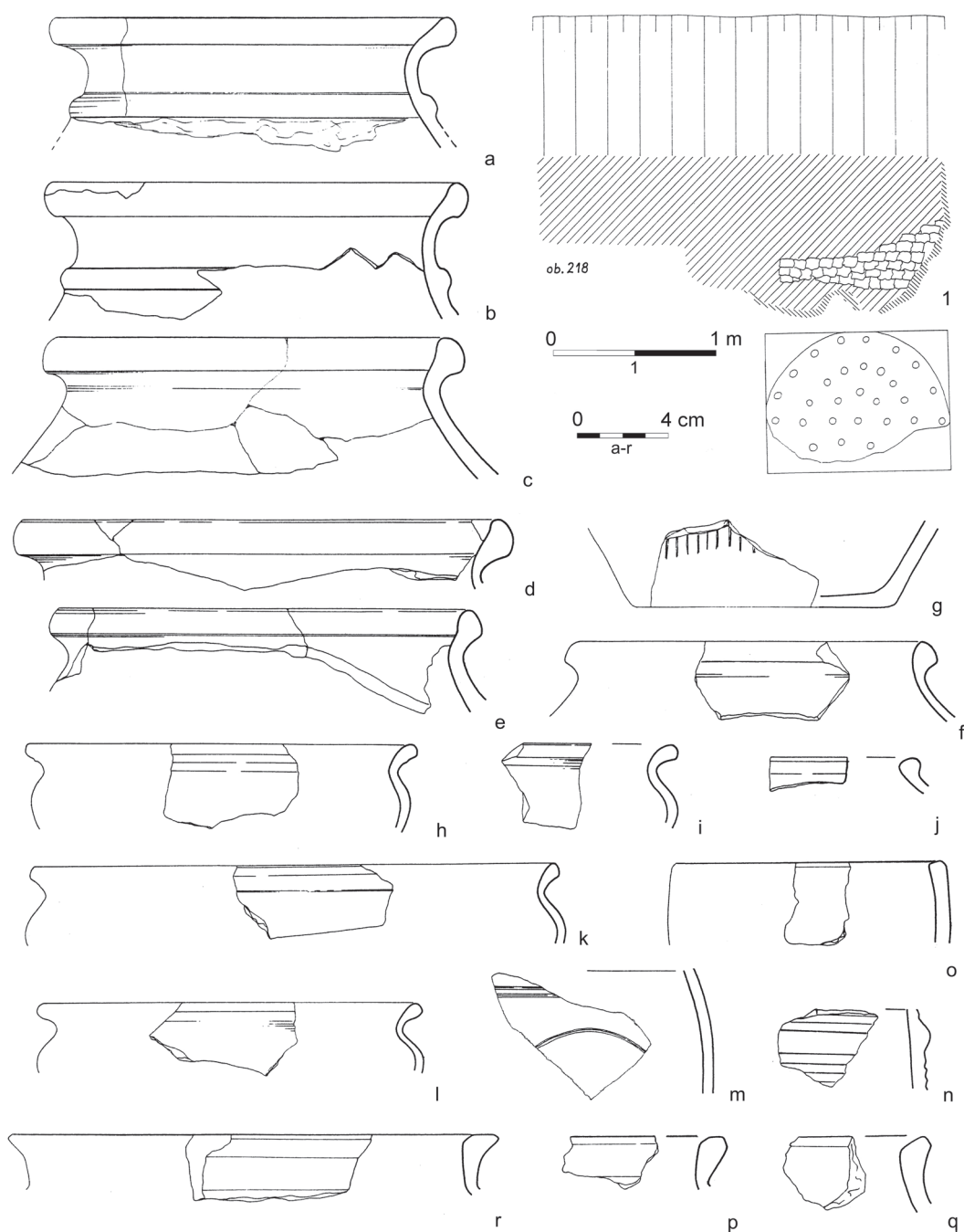
This article summarizes the state of research and current state of knowledge on settlement with La Tène characteristics in western Lesser Poland, supplementing the results of research conducted by the Nowa Huta Branch of the Archaeological Museum in Kraków with results of the research of Kraków Team for Archaeological Supervision of Motorway Construction, a general partnership formed by the Archaeological Museum in Kraków, Institute of Archaeology and Ethnology of the Polish Academy of Sciences and the Jagiellonian University. Results of research conducted at site 2 in Modlniczka and site 17 in Podłęże supplement to a significant extent our knowledge on transformations of settlement with La Tène characteristics in western Lesser Poland over recent centuries BC. These results indicate that however in the discussed area we should recon with discontinuation of a part of settlements, there is no question of any settlement hiatus, although the La Tène D1 phase is poorly represented in archaeological materials.

Despite a significant progress in research into the La Tène culture in Lesser Poland, numerous problems remain unsolved. One of crucial issues in our opinion is the assessment of influence of salt exploitation on the development of settlement. It can be assumed that the importance of salt evaporation in the last centuries BC remains highly underrated taking into account a very intense development of this branch of production subsequently.

Ryc. 1. Kraków-Wyciąże. Fotografia z badań ratowniczych w latach 50. XX w.

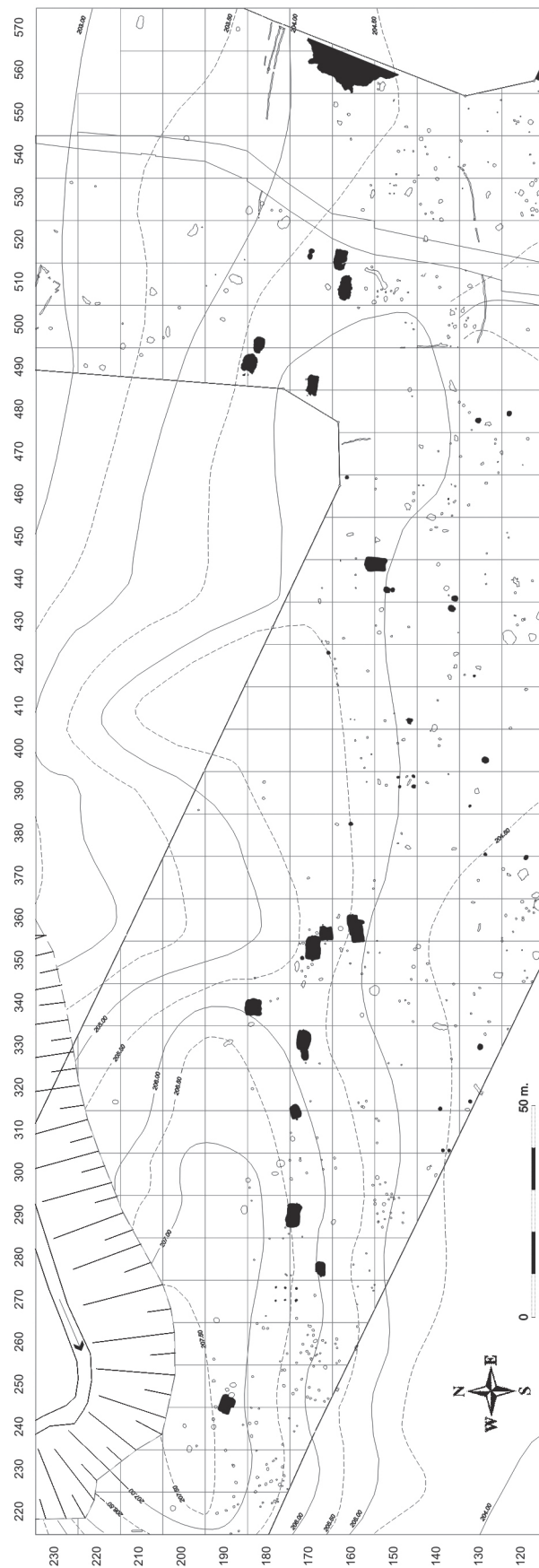
Fig. 1. Kraków-Wyciąże. Photograph taken during rescue research most probably in the 1950's.

Ryc. 2. Kraków-Wyciąże, stan. 5. Fragmentarycznie zbadany w 1951 r. piec garncarski (ob. 218) zaliczony do II fazy grupy tynieckiej na podstawie m.in. obecności ceramiki ręcznie lepionej w stylu wczesnoprzeworskim (w tym cienkościennej [r] – 1,3% i „grubej roboty” [o, p-q] – 15,8%), z nietypowo wysokim udziałem ceramiki warsztatowej, wynoszącym łącznie 82,9% inwentarza (grafitowa [a-g], gładka [g-l], szorstka [m]). Zwykle w obiektach fazy II na terenie Nowej Huty ceramika wykonana na kole waha się między 0,1-3% (grafitowa) i 0,4-7% (gładka).

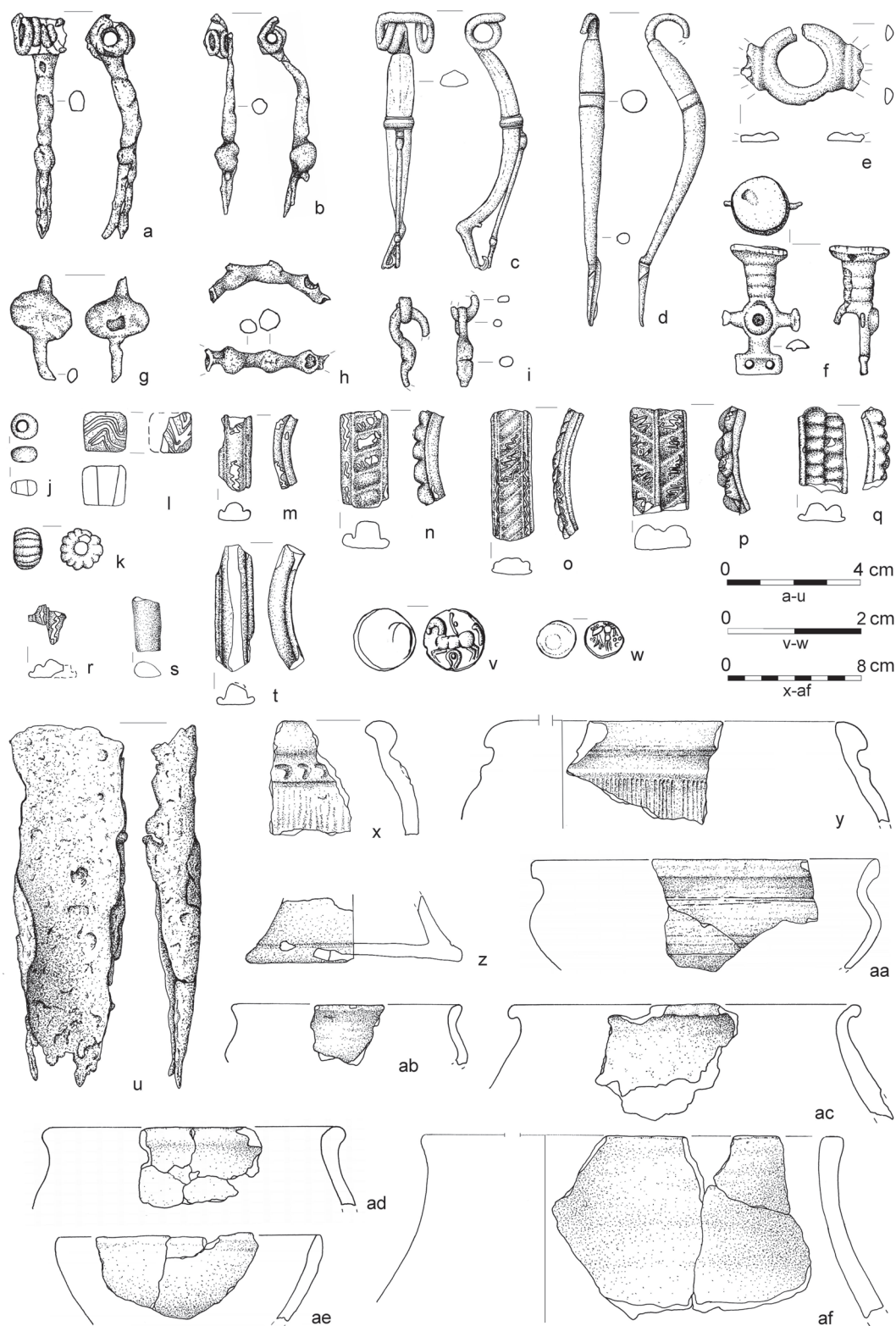
Dane i ryciny za: Poleska 2006

Fig. 2. Kraków-Wyciąże, site 5. Fragmentarily examined in 1951 pottery kiln (feature 218), dated to phase II of the Tyniec group on the basis of presence therein hand made ceramics from the Early Przeworsk culture (including: thin-walled pottery [r] – 1,3% and thick-walled pottery [o, p-q] – 15,8%) with untypically high proportion of wheel-thrown ceramics ranging 82,9% of inventory (graphite ceramics [a-g], smooth ceramic [g-l], rough ceramics [m]). Usually in features of the Phase II, the share of wheel-thrown pottery amounts: 0,1-3% (graphite ceramics) and 0,4-7% (smooth pottery). Data and figures after: Poleska 2006

Ryc. 3. Podłęże, stan. 17. Plan stanowiska; zaznaczono tylko obiekty kultury lateńskiej oraz obiekty nieokreślone kulturowo (potencjalnie lateńskie).
Wyk. K. Dziągiewski

Fig. 3. Podłęże, site 17. Plan of the site with marked features of the La Tène culture and features of undetermined chronology (potentially of the La Tène culture).
Elaborated by K. Dziągiewski

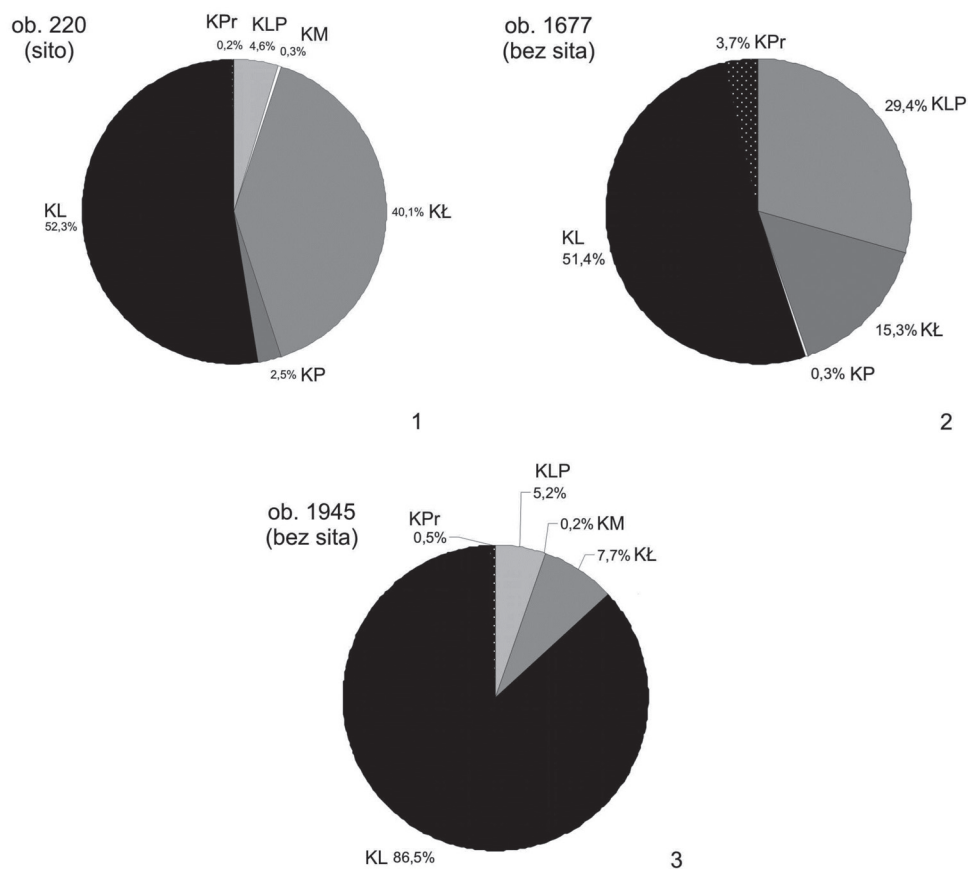

Ryc. 4. Podlęża, stan. 17. Wybór materiału z obiektów i nawarstwień kulturowych: a-b, g-i, u – żelazo; c-e – brąz; f – brąz i żelazo; j-t – szkło; v – srebro; w – złoto; x-aa – ceramika wykonana na kole; ab-af – ceramika lepiona ręcznie.

Rys. A. Kluzik

Fig. 4. Podlęża, site 17. Selected materials from features and the cultural layers: a-b, g-i, u – iron; c-e – bronze; f – bronze and iron; j-t – glass; v – silver; w – gold; x-aa – wheel made pottery; ab-af – hand made ceramics.

Drawn by A. Kluzik

Ryc. 5. Podłęże, stan. 17. Zestawienia procentowe chronologii artefaktów (ułamków ceramiki), zalegających w wypełniskach obiektów kultury lateńskiej (pominięto tzw. materiały nie określone/prehistoryczne, które najprawdopodobniej rozdzieliłyby się proporcjonalnie do każdej z grup): KLP – krąg lendzielsko-półgarnski (neolit), KM – kultura mierzanowicka (wczesna epoka brązu), KŁ – kultura łużycka (wczesna epoka żelaza), KP – kultura pomorska (wczesna epoka żelaza), KL – kultura lateńska (epoka żelaza, okres przedrzymski), KPr – kultura przeworska (epoka żelaza, okres rzymski). Wyk. K. Dziegielewski

Fig. 5. Podłęże, site 17. Percent juxtaposition of artefacts chronology (potsherds) registered in fills of features of the La Tène culture (undetermined/prehistoric materials are not included): KLP – Lengyel-Polgar culture (Neolithic period); KM – Mierzanowice culture (Early Bronze Age); KŁ – Lusatian culture (Early Iron Age); KP – Pomeranian culture (Early Iron Age); KL – La Tène Period (Iron Age, Pre-Roman Period); KPr – Przeworsk culture (Iron Age, Roman Period). Elaborated by K. Dziegielewski

